

SADRŽAJ

1. Riječ urednika	3
2. Intervju sa gluhim osobama o položaju gluhih	3
3. Razmišljanja: Gluhi kralj Zvonimir	14
4. Razmišljanja: Ima li sloge među gluhim	17
5. Stručni tekstovi: Manualna komunikacija osoba oštećena sluha	18
6. Stručni tekstovi: Nove alternative edukacije gluhe djece i mladeži u Hrvatskoj	30
7. Kolumna: Pisma Emi	34
8. Osobna iskustva: Biti gluhi	35
9. Osobna iskustva: Školovanje gluhih	37
10. Događanja: Nastavak turneje kazališne predstave “Ruke koje plaču”	38

“Pljesak jedne ruke” - Časopis Udruge “Kazalište, vizualne umjetnosti i kultura Gluhih - DLAN” - izlazi 4 puta godišnje.

Adresa: Korčulanska 10, 10000 Zagreb

Telefon: 385 1 618 12 90

E-mail: dlan@crodeafweb.net

Web stranica: www.dlan.crodeafweb.net

Žiro-račun: 2402006-1100074154 (Erste Bank)

Matični broj: 1608037

Odgovorni urednik: Angel Naumovski

Glavna urednica: Petra Podhorsky

Lektura: Ana Užbinec

Tisak: Tiskara Ban

Ovaj časopis je financiran sredstvima Gradskog ureda za obrazovanje, kulturu i šport

Riječ urednika

Insieme,

ime je pjesme na talijanskom koju pjeva..., Bože, bar ćete mi vi oprostiti što ne znam tko; to je jedan od talijanskih šlagera. Možda bi se tema ovog broja mogla ukratko zvati "Zajedno", jer je u njemu puno riječi o zajedništvu, suradnji, integraciji između udruga Gluhih i Nagluhих.

Pročitajte članke "Udruga gluhih" i "Ima li sloge među gluhima", a i kako je to "Biti gluh".

Imamo opet, na svoj ponos, dva stručna članka naše vjerne suradnice gđe Sandre Bradarić – Jončić, uz zahvalu izvršnom uredniku koji je njezin dobar student.

Dok ovo pišem čekam njegov putopis iz..., eto, vidite, opet mi ne možete zamjeriti- naše rupe u komunikaciji su velike, no čitajte nas.

Preletite pogledom i preko kolumne u kojoj se vidi kako je napredovala nasljednica, kako je njezina mama ponosna (makar je plakat radila upravo zato jer nije htjela pisati zadaću, pa ju je učiteljica nježno usmjerila). Imamo i poslovnu suradnju sa g. S. Špoljarićem- i ona traje već dulje od četiri godine.

Da, reklama je moćna stvar, i mi smo ju uvrstili u naš časopis, a on-ima koji imaju malo mašte, bit će jasno otkuda naslov kolumne.

Dakle prodor na tržište Gluhih je

zajamčen, ako ne i kupnjom nekih proizvoda, a ono filozofijom i usmjerenjima u životu – biti bolji, biti jači, spremniji i uvijek spreman naučiti nešto novo, širiti obzore, steći prijatelje i istomišljenike – a možda i ponešto zaraditi. No mi smo još jako "mali" i moramo još puno učiti, pa ćemo to ostaviti za kraj.

Uživajte u ljetnim kapljicama, mora ili rashladnih uređaja, i odmorite se.

Do jeseni,

Vaša Petra

---

erview - interview - interview - interview - interview - interview - interview - interview - inter

---

Intervju je napravljen s Nadicom Hadžović- gluhom članicom i urednicom biltena za gluhe "Ukratko" preko HSGN-a, Ivom Plejić- gluhom članicom, Petrom Podhorsky, gluhom članicom i urednicom časopisa za gluhe "Pljesak jedne ruke" preko udruge "Dlan", Tonijem Katalinićem- gluhim članom, M.M. (želi ostati anonimna)- gluhom studenticom i Jasminom Bijedić-Smajić, iznimnom gluhom urednicom časopisa "Mostovi" iz Sarajeva koja nam je iznijela sve pojedinosti i životne probleme gluhih osoba iz BiH.

Ovim putem želim im velikodušno zahvaliti na izvrsnim odgovorima koji će pomoći svim gluhim osobama te udrugama i Savezu gluhih da uvide njihova različita gledišta na probleme i situaciju u kojoj se mi gluhe osobe nalazimo.

MEDIJI

Jeste li zadovoljni informativnim vijestima putem TV-a (u 12 i 19:30h), web stranicama za gluhe (kojih ima jako malo) i raznim časopisima za gluhe? Opširno opišite nedostatke što se medija za gluhe u RH tiče te usporedite sa stranim medijima za gluhe izvan RH za koje mislite da imaju bolje uvjete od nas. Mislite li da ste više informirani vezano za gluhe u Hrvatskoj?

Nadica Hadžović: 3.2.2007. zaista je bio dan za pamćenje- od tada svakodnevno pratimo Dnevnik. Naravno da još ima dosta propusta, ali to se može tolerirati. U odnosu na druge zemlje naša Hrvatska televizija je najbolja. Mađari nam zavide na svim prijevodima serija i filmova, a i ostale europske TV imaju mnogo manje titlovanih emisija (o tomu ću pisati u sljedećem

broju "Ukratko"). Osim toga, tu je još i kablovska TV s 35 programa. Gotovo sve dokumentarne, znanstvene, edukativne emisije su titlované, a isto tako i serije i filmovi. Web stranica postoji. Zadnja je uređena 24.04.2007. i zato ne razumijemo vaše pitanje. U Hrvatskoj ima sve više časopisa za gluhe i nagluhe. Na žalost nema baš korisnih informacija, uglavnom slike sa zabava i izleta. Jedino Naumovski nastoji pronaći svoj stil i samo treba ustrajati da piše što više o kulturi o kojoj smo jako slabo informirani. Četiri broja časopisa godišnje sasvim je dovoljno. Posebna emisija za gluhe na TV-u ? Emisija utorkom "Normalan život" sasvim je solidna,

uvijek ima koja priča o gluha, a i nedavno nas se dosta spominjalo o vezi Otta Cvetkovića. Ne znam bi li bilo zanimljivo da se svaki tjedan pojavljujemo, dosadili bismo...

realnom vremenu (istovremeno)). Titlovanjem tih emisija doprinijelo bi se i vašoj pismenosti. Zašto i kako? U današnje vrijeme se slabo čitaju knjige i novine pa se stoga zbog nečitavanja tiskanih

pružanja informacija gluha. Što se tiče ostalih medija, web, tj. internet je najprikladniji i najprodorniji medij za gluhe/nagluhe. U svako vrijeme i na svakom mjestu je relativno dostupan svima, i pokazuje se kao idealan medij za pružanje informacija, kao i idealan medij u svrhu međusobnog komuniciranja. Što se tiče stanja web adresa za gluhe, situacija je jako loša. Iako postoji par portala (Savez gluhih, itd.), nisu dovoljno sadržajni te su premalo interaktivni.

Stoga bi bilo zgodno da se pokrene jedan novi interaktivni portal za gluhe/nagluhe koji bi nudio puno više sadržaja i mogućnost svima da aktivno sudjeluju u izradi/nadopunjavanju portala (dakle, da se koriste prednosti web 2.0 koji je revolucionaran baš zbog mogućnosti interaktivnosti svih osoba na netu). Web je ujedno i najjeftiniji medij, dostupan u svako doba i svakome tko ima pristup internetu, pa se web pokazuje kao najbolji medij koji može doprijeti u najšire mase gluhih/nagluhih, pogotovo što za web nije potrebno osjetilo sluha već samo osjetilo vida (no web mogu koristiti i slijepe osobe uz pomoć specijaliziranih softvera).

Iva Plejić: Što se tiče informacija za gluhe i nagluhe osobe, situacija u Hrvatskoj je dosta loša, iako ima naznaka da su se stvari pomakle na bolje. Npr., znatan iskorak u poboljšanju pružanja informacija gluhim i nagluhim osobama je napravila HTV titlovanjem Dnevnika. Međutim, to još nije dovoljno, iako i ovaj početak ohrabruje. Trebalo bi titlovati i ostale emisije, različitih žanrova, npr. dokumentarne emisije i ostale emisije koje se snimaju unaprijed (dakle, one emisije koje ne idu uživo, jer je shvatljivo da je emisije koje idu uživo (prijenosi utakmica, emisije tipa "Otvoreno", "Nedjeljom u 2") teško izvedivo titlovati u

medija postaje sve nepismeniji, a gledanjem televizije (koja je najpopularniji medij) tj. titlovanim emisijama doprinijelo bi se barem nešto većoj pismenosti. Što se tiče emisija namijenjenim gluha/nagluha, svakako bi trebala postojati emisija tog tipa, gdje bi se davale informacije i ostali prilozu u vezi tih osoba oštećenog sluha, jer kao što sam već prije napomenula, TV je gotovo jedini medij koji većina osoba koristi, pa s time i jedini izvor informacija, a pravovremeno dobivanje relevantnih informacija je u današnje vrijeme jako bitno.

Slovenija ima posebnu emisiju za gluhe, pa bih ih pohvalila, pogotovo što su po broju stanovnika upola manji nego Hrvatska, a s time i broj gluhih/nagluhih, pa su svejedno jako agilni u području

Da bi se popularizirao web kao medij kod gluhih/nagluhih, trebalo bi poraditi na tome da se omogući gluhim/nagluhim osobama dosta jeftiniji pristup internetu (zbog slabijeg imovinskog stanja i velikog broja nezaposlenih), a možda i pristupačniju po cijenama kompjutersku opremu. Što se tiče tiskanih medija, tj. časopisa, oni bi i dalje trebali redovito izlaziti (iako je to skuplje i sporije nego kod web medija), s time da se radi na boljem market-

ingu, tj. informiranju gluhih/nagluhih da postoje časopisi i da redovito izlaze, a ne prepustiti sve usmenoj predaji.

Petra Podhorsky: Za svaku pohvalu titl za Dnevnik. Trebalo bi titlati što više toga, posebice informativne i dokumentarne emisije. Postoji web stranica za gluhe, ali se ugasila, a ja pitam zašto? Tko čeka časopise svaka tri mjeseca, to su kulturnoumjetnički i informativni časopisi za gluhe, a svatko može nešto napisati ili poslati mailom ako nađe na webu i to je vijest. Uglavnom čitam vijesti s interneta kao i većina ljudi koji ga imaju (gluhih?). Najbolji primjer rada su susjedi Slovenci.

Toni Katalinić: Što se tiče interneta, tko, poput mene, ima pristup internetu, onda je dobro informiran, za razliku od onih koji pristup nemaju- oni su inferiorni i osuđeni na TV ili dan kasnije kupnju novina. Što se tiče titlovanja informativnih vijesti, to je jako dobra akcija, no to nije dovoljno. To je premalo- zbog toga smo još osuđeni na gledanje nijemih domaćih filmova i serija ili stranih dokumentaraca. Naša web stranica je zaostala i nepristupačna. Nema svježih vijesti i ne mogu se skinuti dokumenti za printanje ili slično.

Što se tiče emisija za gluhe, još uvijek zaostajemo za zapadnim zemljama. Imamo mlade ljude koji žele raditi na takvim emisijama, poput Davora Ercega koji ima iskustava na HRT-u; poznaje rad na montaži i slično. Problem je što dosta naših gluhih ne zna kako treba pristupiti informacijama. Mora postojati jak marketing da bi se svakoj gluhoj osobi informacija mogla približiti, učiniti

dostupnom. Informacija se može prenijeti i putem SMS-a ili MMS-a onima čiji mobiteli takve poruke mogu primiti- uz male naknade ili putem članarine. Osim toga, treba raditi na osmišljavanju praktičnosti web stranice.

M.M.: Zadovoljna sam informativnim vijestima TV-a; pratim Vijesti u 19:30, ali mislim da bi isto to trebalo napraviti i za još neke emisije.

Jasmina Bijedić-Smajić: Ne mogu reći da sam pretjerano zadovoljna informativnim emisijama i drugim medijima za gluhe. Ipak moram reći da gluhi u BiH nikada do sada nisu imali tako veliki broj medija koji je usmjeren upravo prema njima. Na nacionalnoj televiziji, BHT, emituju se svakodnevno vijesti za gluhe u trajanju od 30 minuta; na istoj televiziji emituje se emisija za osobe s oštećenim sluhom «Govor tišine» svake subote, u trajanju od 60 minuta; na Federalnoj televiziji se Dnevnik prevodi na znakovni u udarnom terminu svake subote i nedjelje u trajanju od 30 minuta, svake subote u trajanju od 30 minuta na TV Zenica sedmične vijesti sa reemitovanjem, i to zahvaljujući trudu i naporima Saveza gluhih BiH.

Također se svakog petka emituje emisija za gluhe na televiziji kantona Sarajevo u trajanju od 50 minuta, sa reemitovanjem i svake subote na NTV Hayat u trajanju od 30 minuta sa reemitovanjem. Na RTRS se također emituju sedmične vijesti za gluhe petkom uvečer u trajanju od 30 minuta. Ove emisije prevodi 10 tumača znakovnog jezika. Postoji i nekoliko časopisa za gluhe u BiH ali ne postoji kvalitetna WEB

stranica za gluhe. Lično nisam zadovoljna veličinom prostora na ekranu koji je predviđen za tumača mada uporno ukazujemo na to da ga treba povećati. Isto tako svakom gluhom ne «leži» svaki tumač podjednako, ali to je već stvar subjektivnog mišljenja ili nečeg drugog.

Mnogo mi se dopada realizacija vijesti za gluhe kakvu sam vidjela na talijanskoj televiziji TG2 i WEB portal slovenačkog Saveza gluhih kao i DeafNetCro i Dodirova stranica. Sretni ste (mislim na Hrvatsku) što imate tako kvalitetne saradnike kao što su Žic, Ivasović... i vas mlade, naravno. Voljela bih da gluhi više čitaju i poznaju internet, da se posvete svom napretku i obrazovanju i da ih više interesuju pozitivne stvari u životu. Kako bi se popravila situacija vezana za ovu temu, kao i svaku drugu, potrebno je prije svega da se znakovni jezik u BiH prizna, a Savez je ovaj proces odavno pokrenuo. Kao što znate kod nas u BiH je sve komplikovano pa se javljaju i situacije kada se tvrdi da je «različit» bošnjački, srpski i hrvatski znakovni jezik u BiH i da se totalno razlikuju!? To je naravno smiješno, ali i to je naša zbilja.

AKTIVNOSTI I PRAVA GLUHIH U RH

Jeste li zadovoljni aktivnostima i pravima gluhih u svojoj Udruzi ili Savezu, plaćate li članarinu redovito, mislite li da se članarinom u Udruzi ili Savezu vama ispunjavaju uvjeti i prava koja ste

tražili? Mislite li da bi trebalo poboljšati uvjete za gluhe? Želite li sudjelovati u aktivnostima- u istraživanjima, volontiranju, organizacijama i sl.? Zašto još nema seminara za gluhe u Hrvatskoj?

Nadica Hadžović: Koliko znamo, sekcija umirovljenika Zagreba aktivna je. Brine se za svoje umirovljenike, posjećuje bolesne, organizira liječničke preglede, izlete, zabave... Čujemo da su se i mladi "probudili". Seminari na nivou Hrvatske se redovno održavaju. Nije u redu prigovarati radu SGINH i grada Zagreba kad su baš članovi uglavnom pasivni. Nedavno je organiziran seminar za mlade u Palmotićevoj i odazvalo ih se vrlo malo- iz Zagreba samo dvoje.

Iva Plejić: Redovito plaćam članarinu Savezu gluhih i nagluhih. Što se tiče aktivnosti Saveza, ne poznajem dovoljno njegovu strukturu da bih previše analizirala. Iz dosad obavljenog napravili su neke dobre stvari (npr. besplatna VIP pretplata za mobitele, primanje novčane pomoći iz Centra za socijalnu skrb, titl Dnevnika na HRT-u, itd.).

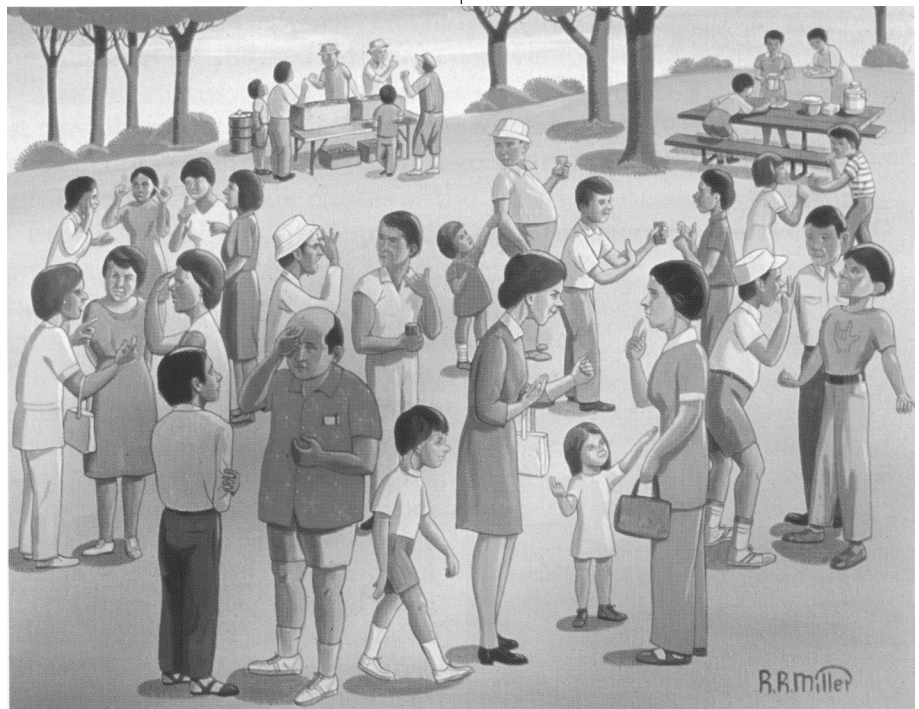
Međutim, moglo bi se još više stvari napraviti za poboljšanje kvalitete života gluhih/nagluhih, tj. mogli bi biti agilniji u promicanju prava gluhih/nagluhih. Otežavajuća je okolnost što živimo u zemlji koja je dosta lošeg ekonomskog stanja, pa je malo teže izboriti se za punu provedbu zakona o pravima gluhih/nagluhih.

No, loša ekonomska situacija države ne bi trebala biti prepreka za agilnije i aktivnije sudjelovanje Saveza u realizaciji svih tih prava. Trebalo bi se raditi na tome da što više članova Saveza bude aktivno u raznim aktivnostima te da se pokrenu i nove aktivnosti, da se radi na marketingu Saveza, jer jedino aktivnostima i marketingom možemo upasti u oči javnosti i Vladi te svim institucijama koje su vezane uz naša prava. Trebalo bi omogućiti sudjelovanje svim zainteresiranim na Skupštinama Saveza i pravovremeno informiranje o tim Skupštinama (ili putem delegata).

Petra Podhorsky: Da, imamo neka prava. Platila sam članarinu za unatrag tri godine, što znači da nisam bila redovita, ali ne vidim puno koristi od toga

to treba poplaćati. Treba ulagati dodatno u vlastiti i uspjeh naše djece, bila ona čujuća ili ne. To je ogroman posao, zato nemam vremena. Družim se s gluhima kad su neki rođendani ili događaji, no ne previše; uglavnom sam orijentirana na čujuću obitelj i prijatelje.

Toni Katalinić: Što se tiče aktivnosti i prava gluhih, i nisam previše zadovoljan jer je sve mrtvo, sve je svedeno na jedno: samo plaćanje članarine. Nema pristupa informacijama- sve se prenosi usmenom predajom, baš na primitivan način. S članarinom bih morao imati sva prava, tj.: pravo na prevođenje na sudu ili pomoć kod liječnika, u bolnici i u sličnim situacijama, ali to bi moralo biti besplatno. Što se tiče volontiranja, rado bih sudjelovao,

jer baš i ne trebam Savez previše- osim pogodnosti koje već imam: pretplata na Vip, budilicu i faks, koje još moram dobiti. Kakvi seminari bi zanimali gluhe? Rado bih pomogla u organizaciji. Ljudi nemaju vremena, imaju posao, djecu, djeca idu u vrtić, škole-

ali nisam u mogućnosti zbog obaveza. Što se tiče seminara, vjerujem da postoji puno tema, među kojima i zdravstvo, socijalna skrb, financije, i sl. Može se angažirati predavač koji bi seminar održao uz pomoć prevodioca. To je najbolji način za pristup in-

formacijama. Mi želimo da gluhi budu barem obrazovani i dobro upućeni, da mogu voditi samostalan život bez ičije pomoći.

M.M.: Ja sam član udruge „Korak“. S aktivnostima u toj Udruzi uopće nisam zadovoljna. Mislim da su invalidi koji imaju oštećenje sluha u Udruzi dosta zapostavljeni; ja kao član nikada nisam dobila nikakvu obavijest o događanjima u njoj. Što je najgore, moja mama je morala nazvati Udrugu da mi daju besplatnu godišnju kartu ZET-a (jer kao član Udruge imam na to pravo) jer ja nisam mogla nikako stupiti s njima u kontakt.

Slala sam puno puta SMS i ništa mi nisu odgovorili, a da ne kažem da mi nikada i nitko kao studentici oštećenog sluha nije rekao koja su moja prava (što mislim da bi mi oni trebali reći). Platila sam članarinu za 2007 g. i imam uplatnicu da do današnjeg dana nisam dobila iskaznicu- baš sam bila prije par dana u Udruzi gdje su mi rekli da još nije gotova. Uistinu ne znam koliko treba čekati da se napravi iskaznica???

Jasmina Bijedić-Smajić: Ja sam gluha osoba i član Saveza, a ujedno sam i zaposlena u Savezu, pa stvari mogu posmatrati i cijeniti s dva aspekta. Savez gluhih je član Koordinacionog odbora svih Saveza osoba s invaliditetom u BiH. Djelovanjem kroz ovaj odbor utičemo na donošenje zakona i njegovih izmjena kada god je to moguće. A vjerujte, to je jako teško jer je u BiH politička situacija vrlo komplikovana, mnogo više nego u drugim zemljama bivše Jugoslavije.

To spominjem jer to je aspekt koji ima uticaja i među našim

organizacijama, iako ne bi smio da ima. Drugo, ostvarivanje pojedinih prava za sve osobe s invaliditetom je dosta reducirano u odnosu na period prije rata. Npr., pravo na beneficirani staž je ukinuto, ne postoji zakon o invalidskim organizacijama, velike razlike u ostvarivanju prava za ratne vojne invalide (RVI) u odnosu na civilne invalide, poduzeća nemaju velike beneficije ukoliko zaposle invalida a ono što imaju ne koriste jer im je uvijek draže uposliti osobu bez invaliditeta.

Pokrenuli smo parlamentarnu proceduru usvajanja Zakona o upotrebi znakovnog jezika po uzoru na slovenački, pa ćemo vidjeti dokle će to doći. Osnovali smo Centar za tumače znakovnog jezika koji je u povojima, ali izbacili smo nekoliko kvalitetnih tumača i za 12 mjeseci obučili 80 ljudi osnovama znakovnog jezika. Ovim pokušavamo doprinijeti podizanju svijesti o gluhim osobama, njihovim mogućnostima. Mislim da se Savez trudi koliko može s obzirom na probleme

ge kapacitete kako bi mogli da pruže kvalitetnu uslugu svojim članovima. To je tako, ne jer oni tako žele, već zbog toga što nemaju nikakav redovan izvor finansiranja koji bi pružio uvjete upošljavanja obrazovane osobe i nabavke potrebne opreme za rad, što je osnovno.

Inače, mnogi volonteri koji se uključe u rad s gluhim vođeni iskrenom željom da pomognu, odustaju vrlo brzo jer gluhi neprekidno stvaraju konfliktne situacije, koje su nažalost svrha samoj sebi, a ne vode nikakvom napretku. Uvijek su spremni na kritiku, a nikad ne nude kvalitetno rješenje; sve se svodi na to tko koga voli ili ne voli, što je besmisleno i nezahvalno prema onima koji rade za njihovu dobrobit. Kada su u pitanju neke aktivnosti malo složenije od maskenbala i takmičenja «Tko će najbrže pojesti šampitu» svi se izgube, nema ih. Nema govora o volontiranju, istraživanju i sl.

okruženja i slab federalni budžet, i ujedno mislim da mala udruženja nemaju kvalitetan kadar i dru-

ZNAKOVNI JEZIK I TUMAČI

Zašto kod nas znakovni jezik još nije priznat? Neke udruge gluhih vode tečajeve znakovnog jezika, a ne rade na priznavanju hrvatskog znakovnog jezika- bi li trebali kao zajednica raditi na tome? Jeste li zadovoljni tretmanom tumača, na fakultetima, npr., predavanjima, sastancima? Mislite li da imamo dovoljno registriranih i kvalificiranih tumača u Hrvatskoj?

Nadica Hadžović: Konvencija o pravima osoba s invaliditetom potpisana je ove godine. Zakona o pravu za znakovni jezik nema, pitanje je da li nam to nužno treba? Mnoge zemlje nemaju tog zakona, ali nitko ne brani gluhih da se koriste znakovnim jezikom, pa tako i kod nas. Sve više se ide za tim da se osposobe stručne osobe u zdravstvu, policiji, socijalnim službama koje bi komunicirale s gluhih osobama.

Po našem mišljenju tečajevi su prekratki, nedovoljni za potpuniju komunikaciju i treba još mnogo raditi na usavršavanju za tumača znakovnog jezika. Nismo zadovoljni tumačima- ima izuzetaka, ali malo. Na seminarima, sastancima, promocijama, pretpostavljamo i na fakultetima, nijedan tumač ne može sve prevesti na znakovni jezik. Nebrojeno puta smo primijetili da su mnoge rečenice ispuštene, tj. presporo se prevode, i ne vidimo da je to korisno (dobro očitavamo s usana).

Idealno je kad predavač istovremeno govori dvojezično. Tumača je premalo i često nisu dostupni. 03.05.2007. promovirana je

knjiga u izdanju SGIN Grada Zagreba "Dvojezično obrazovanje gluhe djece" u kojoj se naglašava učenje znakovnog jezika kao prvog jezika malog djeteta, a zatim učenje drugog jezika, materinog (o tome više u "Ukratko").

Očigledno je da se radi na što boljem obrazovanju i pismenosti za gluhe. Gluhi učitelji učiti će gluhu djecu, učiti ćemo djecu da budu sretna, a roditelje da prihvate gluhoću djeteta. Prema tome morat će biti više registriranih tj. diplomiranih tumača za znakovni jezik. Veća pismenost djece olakšat će im učenje u srednjim školama i na fakultetima. To opet vodi do većeg izbora zanimanja i veće kvalifikacije.

Iva Plejić: Nisam vrlo dobar poznavalac znakovnog jezika i stoga nisam dublje upućena u njegovu problematiku pa ne bih puno pisala o tome. Mislim da je svakako dobro znati znakovni jezik, ali da to ne bude jedini jezik koji će osoba koristiti, nego da se uči bilingvalno. Znakovni jezik nema svoje pismo, i uz to je lingvistika našeg znakovnog jezika u razvoju, pa je stoga bilingvalno znanje jezika (verbalni i znakovni jezici) puno praktičnije za svakodnevnu komunikaciju. Svakako bi iz državnog proračuna trebalo financirati tumače za gluhe/nagluhe.

Petra Podhorsky: Znakovni jezik je pomagalo, a ne svrha. Možda je to čudno- urednica sam časopisa "Pljesak jedne ruke" koji zagovara znakovni jezik, ali kao nagluha osoba integrirana u društvo, mislim da je znakovni jezik samo pomagalo. Trebalo bi ga priznati i morao bi biti prisutan kod onih kojima je najpotreb-

niji u svim segmentima života- na predavanjima, kod odvjetnika, liječnika, pri svim važnim razgovorima. Jako je raširen kod nekih gluhih i u njihovoj komunikaciji. Ja očitavam s usana i čujem jako dobro s pužnicom pa mi ne treba, ali kad sam imala običan aparat trebao mi je, a nije bio raširen i usluge nisu bile razvijene (volonteri, itd.). Apsolutno bi svaka udruga trebala imati registrirane tumače; neke ih već i imaju.

Toni Katalinić: Znakovni se jezik svakako mora priznati kao službeni jezik manjine, kao u Sloveniji i EU. Europski je parlament usvojio rezoluciju da znakovni jezik treba priznati kao jezik manjine. Dobro je što imamo tečajeve za znakovni jezik, ali postoji pravni problem, tj. priznavanje znakovnog jezika. Moje mišljenje je da HGSN svim snagama sprečava ulazak zakona o priznavanju znakovnog jezika u Sabor.

Sve udruge gluhih bi trebale raditi na priznavanju znakovnog jezika, jer zajedno smo jači. Nije bitno tko zastupa udrugu, nego zajednički rad. O tretmanu tumača ne znam gotovo ništa, budući da tumače nikad nisam koristio jer uvijek radim sam. Ja sam uglavnom "naoružan" blokovima i olovkom. Svakako treba registrirati tumače za gluhe- to su napravili u Sloveniji. Ali ne preko saveza ili udruge, već se trebaju registrirati na sudu s uvjerenjima da su prošli tečajeve za gluhe. Što se tiče sredstava za gluhe, svakako ih trebaju dati iz saveza ili udruge prilikom odlazaka tumača bolnicama ili fakultetima.

M.M.: Idem na tečaj znakovnog jezika preko udruge DODIR i

jako sam zadovoljna- to mi puno znači kako bih se mogla lakše sporazumijevati. Čula sam za tumača za gluhe osobe, ali mi nitko nije objasnio kako bih ja mogla dobiti tumača koji bi išao sa mnom na fakultet i pomagao mi u prevođenju..

Jasmina Bijedić-Smajić: Znakovni jezik, kao što sam već napomenula, još uvijek nije priznat u BiH, ali je pokrenuta procedura vezana za to. U uredu predsjedništva BiH nam je rečeno da s tim neće biti problema i da će se to desiti u narednom periodu koji predstoji Bosni i Hercegovini – promjena ustava. Mi u našem Centru za tumače imamo registrirane tumače ali mislim da je potrebno da svako udruženje ima svoj servis tumača, jer je besmisleno da neko iz Sarajeva ide u Bihać da prevodi na vjenčanju. Zaista mislim da svako udruženje treba da se potruži da organizira

svoju službu tumača. Prva grupa s kojom smo počeli sastojala se od djece gluhih roditelja. Oni nisu mogli imati boljeg učitelja od svojih gluhih roditelja. Pa zašto onda ne iskoristiti to bogatstvo. Bila sam iznenađena njihovom voljom i željom da se uključe u rad Centra za tumače. Naravno, uvijek treba biti spreman na probleme i pritiske onih kojima smeta svaki napredak, ali ne treba se obazirati na njih.

Nevjerovatno je koliki nam se broj ljudi, koji nikada nisu imali veze s gluhima, javio sa željom da nauči znakovni jezik. Svi ga žele naučiti. Dug je put pred nama i još mnogo trebamo naučiti. Kada se usvoji Zakon o upotrebi znakovnog jezika prevaziti će se i problem oko obaveze plaćanja za tumača u školi, na fakultetu i drugim mjestima pa će i oni biti više zastupljeni. Na ponekim konferencijama bez ikakvog

problema angažiraju tumače, a ponegdje se «ne sjet»e. Zato je na idućem sastanku taj problem već prevaziđen. Obučili smo sve učitelje i nastavnike u Centru za slušnu i govornu rehabilitaciju znakovnom jeziku.

To je veliki korak u odnosu na prethodni period kad su svi «bježali» od znakovnog, a djeci vezali ruke. Konačno su shvatili da je gluhima znakovni jezik prvi i materinji i ako njega savladaju lakše će naučiti govorni jezik i značenje pojmova. Isto tako, s vremena na vrijeme, angažiramo tumače na vjerskim obredima u katedrali, džamiji i pravoslavnoj crkvi. Nikada tu nismo naišli na otpor, što je dobro. U predizbornom periodu postigli smo da se snime i emituju spotovi sa znakovnim kao i da se simultano prevode za gluhe predizborne TV emisije.

KULTURA GLUHIH

Pratite li kulturne događaje gluhih kod nas? Jeste li često obaviješteni o kulturnim događajima; zovu li vas na izložbe, predstave, u kino? Pratite li strane kulturne manifestacije gluhih; mislite li da bi oni trebali gostovati kod nas?

Nadica Hadžović: Sve se uglavnom svelo na kazališna djela gosp. Naumovskog, a za ostalo ne znamo. Nismo informirani. Na TV-u rado gledamo filmove i serije u kojima se pojavljuju gluhe osobe. Nedavno smo gledali film “Babel” gdje se uplela priča o jednoj zanimljivoj gluhoj japanskoj tinejdžerici koja se silom želi dokazati u svijetu čujućih.

Već smo gore naveli da bi časopis "Pljesak jedne ruke" mogao biti veoma koristan po pitanju kulture, a i web stranica bi mogla na vrijeme obavijestiti gluhe o kulturnim događajima.

Iva Plejić: Slabo dobivam informacije o kulturnim događajima gluhih/nagluhih. Informacije u većini slučajeva dobivam usmenim putem, a jako rijetko putem medija. Na tome bi trebalo svakako poraditi- da se pravovremeno svi obavijeste o kulturnim događajima, jer u suprotnom dolazi do jako slabog odaziva publike, baš zbog nepravovremene informiranosti ili uopće neinformiranosti o kulturnim događajima.

Kao najprilagodljiviji i najbrži medij, internet bi bio najbolje rješenje za obavještanje o takvim događajima. Također bi trebalo takve informacije pravovremeno staviti i u časopise za gluhe koji redovito izlaze (jer nemaju svi pristup internetu). Možda ne bi bilo loše da Savez u suradnji sa svim udruinama i savezima gluhih/nagluhih u Hrvatskoj tiska (po potrebi) neku vrstu informatora/biltena o kulturnim događajima pa da unaprijed svi budu obaviješteni o njima.

Trebalo bi omogućiti gostovanje inozemnih kulturnih ostvarenja gluhih/nagluhih. Trebalo bi pokrenuti još neke kulturne manifestacije gluhih/nagluhih, tj. pokrenuti još neke sekcije za kulturu gluhih (posebice vizualni mediji i web mediji).

Kulturne aktivnosti gluhih/nagluhih općenito su u Hrvatskoj na dosta slaboj razini, iako ima pomaka (npr. udruga "Dlan" koja je napravila veliki pomak u kulturi!). Bitno je da se nešto pokrenulo, ali ne treba stati, nego to shvatiti kao početnu točku za daljnje razvijanje kulturnih aspekata gluhih/nagluhih.

Petra Podhorsky: Da, pratim izložbe uglavnom, radionice, predstave, rjeđe kino. Savez bi apsolutno trebao poraditi na kulturi gluhih, ali prije svega to je na gluhima samima. Ne pratim baš strane događaje. Naravno da bi trebali češće dolaziti, odnosno trebalo bi ih češće pozivati, ugostiti, prihvatiti njihovu kulturu i način na koji funkcioniraju. Naši ljudi su dosta konzervativni i zatvoreni prema promjenama; treba se otvoriti za različito, ne se nužno mijenjati, već razmjenjivati poglede i iskustva i na taj se način obogaćivati.

Toni Katalinić: Pratim vrlo malo. Malo sam obaviješten o kulturnim događajima jer sam uvijek zadnji. Problem je što nemamo službu informacija ili marketing, što sam već naveo pri prvom odgovoru. Pratim redovito kulturne događaje iz Slovenije putem e-maila ili časopisa. Svakako je potrebno da gluhi dođu kod nas na kulturna događanja- to je najbolji način da vidimo kakva iskustva imaju, a razmjena iskustva je uvijek poželjna.

M.M. : Mislim da bi kulturni život gluhih osoba trebao biti bogatiji.

Jasmina Bijedić-Smajić: Ponekad pogledam vašu stranicu pa se informišem. Znam za Festi-

val jednakih mogućnosti koji se tradicionalno organizuje na Cvjetnom trgu u Zagrebu. Mislim da je to divna manifestacija i da obuhvata upravo sve ono što je potrebno za podizanje društvene svijesti o osobama s invaliditetom. To je jako potrebno.

Naši gluhi iz BiH predstavljaju BiH od drugog festivala, i kako čujem uvijek su lijepo dočekani i pozdravljeni. Čitala sam i o Angelovoj predstavi o «Planeti...» - izvinjavam se što se ne mogu sjetiti tačnog naziva... Znam za film «S vjetrom kroz tišinu» koji je snimljen na Lošinju i koji će se prikazati na Svjetskom kongresu gluhih u Španiji, što je fantastična stvar koja se radi u Hrvatskoj. Mislim da gluhi i kod vas i kod nas i svugdje u svijetu treba da se bave sličnim projektima umjesto nekakvim glupim i besmislenim sukobima i spletkama; da razvijaju kulturu gluhih, a ne nekulturu.

OBRAZOVANJE

U zadnje vrijeme sve je više gluhih koji su agramatični. Vjerujete li da je to problem u školovanju (SUVAG, Slava Raškaj...)? Sve je više mladih intelektualaca koji idu na fakultete- dobivaju li više informacija na predavanjima i ispitima sami ili pomoću tumača? Mislite li da su njima tumači potrebni zbog praćenja i primanja informacija ili se moraju sami snalaziti? Po vašem mišljenju, obrazovanje kod gluhih se u zadnje vrijeme poboljšalo ili stagnira kao prije?

Nadica Hadžović: Stanje se poboljšava i sigurno će biti bolje usvoji li se dvojezični program. Samo većom pismenošću gluhi mogu napredovati, a samim time

bit će manje ovisni o tumaču.

Iva Plejić: Dobro si primijetila da je sve više gluhih agramatičnih. Problem sve veće nepismenosti svih nas (i gluhih i čujućih) ne leži samo u obrazovanju, tj. obrazovnim ustanovama, nego i u kućnom odgoju, osobnoj zainteresiranosti za razvijanje vlastite pismenosti itd. Naravno, trebalo bi poboljšati kvalitetu obrazovnih ustanova i škola u školovanju gluhih/nagluhih.

Nisam upućena kako se tamo školuje i u kvalitetu profesorskog kadra jer sam išla u "normalnu" školu, ali čini mi se da problem leži u tome da su te škole uniformne, tj. program nije prilagođen svakoj jedinki nego samo kolektivitetu, a kod gluhih osoba je specifično da imaju različito oštećenje sluha, različitu inteligenciju, različite okolnosti u obitelji (udomitelji, razne obitelji itd.). Možda bi trebalo više pora-

diti na individualnom pristupu svakom učeniku u školama i, shodno tome, osigurati profesionalni kadar koji je sposoban to provesti. Što se tiče fakulteta i normalnih osnovnih i srednjih škola, nisu svim gluhim potrebni tumači, jer smo svi različiti.

Netko se dobro služi čitanjem s usana, netko samo znakovnim jezikom itd. U skladu s tim, trebalo bi u školama i na fakultetu omogućiti svakoj osobi (kojoj je to potrebno) tumača za znakovni jezik. Ostalima koji ne koriste znakovni jezik, nego prakticiraju samo slušanje i čitanje s usana, bi se moglo pomoći davanjem skripte s predavanja, ili neku vrstu tumača/daktilografa koji bi tipkao na laptopu predavanje pa da gluha/nagluha osoba koristi te transkripte predavanja. Web/internet se učestalo koristi u današnje vrijeme kao sredstvo informacija o predavanjima/ispitima, gradivima/udžbenicima/lit-

eraturi (danas se sve to stavlja na web) na fakultetima, pa bih rekla da je danas ipak znatno olakšano studiranje gluhih/nagluhih za razliku od razdoblja prije interneta kad se jedino usmenim putem moglo doći do informacija.

Trebalo bi poraditi i na poticanju čitanja knjiga od malih nogu, jer što se više čita to je čovjek funkcionalno pismeniji i s time se lakše obrazuje, a boljim obrazovanjem ima bolji pristup svim izvorima informacija i korištenjem tih informacija u praktične svrhe sebi poboljšava kvalitetu života. Tu je bitan i faktor obitelji - da li obiteljsko okruženje potiče ili sputava osobu na čitanje, na školovanje itd.

Petra Podhorsky: Školovala sam se u normalnoj školi i studirala s običnim aparatićem bez tumača. Bilo je jako teško. Rado bih da sam mogla imati tumača barem za neka predavanja i ispite. Nije toga tada bilo, i jako mi je žao, ali ne znam koliko bi to poboljšalo moj uspjeh, no svakako bi povećalo svijest o meni kao o gluhoj, odnosno nagluhoj osobi, koja ima neke posebne potrebe te bi mi također povećalo samopouzdanje. Svakako je danas lakše, postoje i brojne stipendije. Ipak preporučam mladima da komuniciraju puno s čujućima, i puno čitaju i uče te završe škole i fakultete kako znaju i mogu.

Toni Katalinić: Što se tiče obrazovanja, ja sam završio prije 15 godina fakultet i snalazio sam se "poput ribe u vodi". Nisam imao nikakvih tumača. Na sreću,

imam sposobnost komunikacije s vanjskim svijetom. Pri polaganju ispita često sam odgovarao pismeno- samo rijetkim profesorima sam odgovarao usmeno. Pomogli su mi prijatelji i kolege koji su često bili moji informatori. Što se tiče obrazovanja gluhih, nitko nije zadovoljan SUVAG-om ili "Slavom Raškaj"; profesori i jedne i druge ustanove imaju pogrešan pristup ili nemaju volje za rad s gluhima.

Mislim da treba zaposliti gluhe profesore poput Angela Naumovskog ili Kristine Dračić- bio bi pun pogodak da gluhi imaju bliski pristup s gluhim profesorima. Tako rade u svijetu. To je odlično obrazovanje. Vidim da se profesori u "Slavi Raškaj" vrlo loše služe znakovnim jezikom. Što se tiče predavanja ili ispita pomoću tumača, to je potrebno i obavezno. Sve ovisi o sposobnostima gluhih za praćenje. Što se tiče obrazovanja gluhih sada, smatram da je jako loše.

M.M.: Mislim da se gluhe osobe sada više obrazuju nego prije- ja isto idem na fakultet i nemam tumača, profesori mi dosta izlaze u susret i pomažu mi, ali nekad mi je teško jer bih trebala doći do nekih informacija, a uz tumača bi mi neosporno bilo znatno lakše.

Jasmina Bijedić-Smajić: Naravno da je ovo važna tema, najvažnija je i najslabija kada su gluhi u pitanju. Ni sama ne znam zašto je to tako i zbog čega se gluhi zadovoljavaju s tako malo, nimalo, za sebe. Zašto tako malo vjeruju u sebe. Možda zbog toga

što i njihove obitelji, a društvo isto tako, od njih ne očekuju više. Tu su mnoge predrasude, a najveće su u nama samima. Naravno to ne važi za sve. Tu su Amila, Selma, Melisa, moja malenkost, vi...

Znači nije nemoguće postići bolje obrazovanje za sebe; samo treba dovoljno željeti i potruditi se. Najlakše je reći: ja sam gluha, ne mogu. Ne trebamo se kriti iza svoje gluhoće i njome pravdati svaki svoj neuspjeh. Naprotiv, treba nam gluhoća biti poticaj da dokažemo da možemo. Na fakultetu je svakako lakše s tumačima ili «hvatačima bilješki», kako sam vidjela da postoji u Americi. Balkan je daleko od Amerike, ali postoji pozitivan primjer na Univerzitetu u Tuzli gdje već godinama djeluje Udruženje studenata s posebnim potrebama i volonterima.

U okviru njega volonteri pomažu svojim kolegama koji imaju neki invaliditet. Kada se usvoji zakon o korištenju znakovnog jezika, tada će za gluhe studente biti obezbijeden besplatan tumač kojeg će plaćati država. Nadam se da će nas tad biti više na fakultetima, jer više nećemo imati «izgovor» da se ne obrazujemo. Ne bih rekla da se obrazovanje gluhih poboljšava. U Sarajevu je trenutno jedna gluha studentica na Ekonomskom fakultetu, u Tuzli jedan nagluhi student iz Brčkog, i to je sve, koliko je meni poznato. Uspijevali smo par godina unazad obezbijediti godišnje stipendije za par gluhih i dva tumača znakovnog jezika.

RADNI ODNOS

Jestelizadovoljnipripronalaženju radnih mjesta i radite li u svojoj struci? Mislite li da bi Savez

trebao surađivati sa Zavodom za zapošljavanje te da bi trebao osigurati stručnu osobu koja bi vodila brigu o zapošljavanju gluhih osoba?

Nadica Hadžović: I ja (kao umirovljenica) i suprug (koji još radi) imali smo sreće da smo radili ili radimo u svojoj struci. Nismo lako napredovali. Morali smo početi od najnižih poslova, pa stepenicu po stepenicu napredovati i neprestano se dokazivati. Čujući odmah dođu do radnog mjesta za koje su se školovali. Koliko znamo Savez surađuje sa Zavodom za zapošljavanje, a kako u Hrvatskoj vlada velika nezaposlenost to se nažalost odražava i na zapošljavanje gluhih.

Iva Plejić: Radim u svojoj struci. Na fakultetu sam baš ciljano studirala određeni studij, jer se predviđelo otvaranje novih radnih mjesta za moju struku. Znači: iz pragmatičnih razloga sam odabrala jedan od smjerova studija. Nisam zadovoljna sa situacijom u kojoj se gluhi nalaze pri pronalasku radnog mjesta, jer već u startu kod traženja posla (npr. pri razgovoru za posao) prisutna je diskriminacija prema nama zbog gluhoće.

Diskriminacija je jako prisutna i na radnom mjestu, što se manifestira nepružanjem mogućnosti daljnjeg usavršavanja, nepružanjem informacija gluhoj osobi istovremeno kad i čujućima i nemogućnosti napredovanja na poslu (iako je osoba stručna, ima staža itd.) zbog te iste gluhoće, itd. Savez bi možda trebao surađivati sa Zavodom za zapošljavanje ili Vladinim povjerenstvom za osobe s posebnim potrebama na tom pitanju, u smislu da to povjerenstvo

upozna sve poslodavce s pravima osoba s posebnim potrebama i da se aktivnije zalaže za provođenje zakona o pravima tih osoba u svim tvrtkama.

Petra Podhorsky: U radnom sam odnosu jedanaest godina u NSK. Ne radim u struci i umjereno sam zadovoljna. Bila sam dosta nesretna jer sam mislila da su mi smanjene mogućnosti- no i drugi ljudi u mojoj firmi imaju poteškoće, tako da to nije vezano uz sluh. Svakako treba uključiti i Savez i Zavod za zapošljavanje, kao i stručne osobe za zapošljavanje gluhih.

Toni Katalinić: Zadovoljan sam s poslom, radim u svojoj struci. Ako su plaća, uvjeti posla i okolina dobri, onda je situacija puno bolja. Mislim da Savez ne bi surađivao sa Zavodom za zapošljavanje jer Zavod za zapošljavanje često šalje gluhe na radna mjesta gdje su uvjeti loši ili daju slabije plaće.

Moje mišljenje je da treba ukinuti Zavod za zapošljavanje jer ima monopol pri zapošljavanju. Treba surađivati s agencijama za zapošljavanje poput www.moj-posao.net ili www.posao.hr ili www.adecco.hr jer imaju dobrih iskustava s firmama.

M.M.: Što se tiče zapošljavanja gluhih, mislim da bi na tome trebalo jako puno raditi. Gluhe osobe se prilično teško zapošljavaju i svakako bi trebala postojati stručna osoba koja bi vodila brigu o njihovom zapošljavanju.

Jasmina Bijedić-Smajić: Zapošljavanje je teška tema i za osobe bez invaliditeta. Ja radim u svojoj struci. Završila sam Ekonomski fakultet i vodim računovodstvo u Savezu. Kako nema mnogo posla te vrste bavim se i svim drugim stvarima: projektima, časopisom, programskim aktivnostima... Mi kao Savez surađujemo sa Zavodom za zapošljavanje i možemo se

pohvaliti da smo za 2 godine uposlili 12 gluhih u 4 firme. Ti gluhi su uposljeni s obavezom zadržavanja na poslu od godinu dana, ali su svi zadržani i dalje na radnom mjestu, što je odlično.

Nažalost, naši gluhi se educiraju gotovo isključivo za manualna radna mjesta pa najlakše pronalaze poslove te vrste. U sarajevskom DES-u je uposljeno oko 70 gluhih, a postoji još nekoliko firmi koje zapošljavaju gluhe osobe. Dešava se apsurd da oni gluhi koji su se «bolje» školovali ne uspijevaju naći posao. Poslodavci nerado upošljavaju osobe s invaliditetom jer im to kvari imidž, jer ne vjeruju u njihove mogućnosti i nemaju dovoljno stimulacije od države da tako urade. Nemaju ni tu obavezu, što će se uskoro promijeniti kada se usvoji Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i upošljavanju osoba s invaliditetom.

HRVATSKI SAVEZ GLUHIH I NAGLUHIH

Vodi li Savez dovoljno brigu o gluhim članovima i njihovim potrebama? Bi li Savez trebao surađivati s nevladinim udrugama gluhih, kao što su Dlan, UP-IGNO, Videatur, Svijet tišine...?

Nadica Hadžović: HSGN i Savez gluhih Zagreba vodi brigu o gluhim koliko god im to financijske mogućnosti dopuštaju. Sredstva od donatora, općine, grada i države raspršuju se na sve mnogobrojnije udruge i udrugice. Time se na žalost ne može mnogo učiniti.

Ne kaže se uzalud “Zajedno smo jači”. Bojimo se da su privatni interesi veći od želje da se zajednički radi na jačanju jedinstvene udruge gluhih i nagluhih. Sve te udruge rade svaka za sebe i za vrlo uski krug gluhih i nagluhih osoba, a takva situacija neće dugo potrajati.

Iva Plejić: Savez ne vodi dovoljno brigu o svojim članovima, ne informira ih pravodobno o aktivnostima kao ni o pravima gluhih, nego se to sve provodi usmenim putem pa mnogi gluhi/nagluhi ostaju zakinuti za razne informacije koje bi im dobro došle. Stoga bi trebalo raditi više na komunikaciji sa svim članovima Saveza (putem raznih medija) i omogućiti uvid u statute, zapisnike Skupština, sudjelovanje u radu Saveza itd. Također bi Savez trebao surađivati sa svim ostalim udrugama gluhih/nagluhih jer samo zajedničkom suradnjom će biti lakše ostvarivanje i provođenje prava gluhih/nagluhih kao i pokretanje novih projekata/inicijativa i sličnog.

Petra Podhorsky: Vodi brigu, ali uvijek se može više i bolje.

Svakako bi bilo dobro da surađuje s drugim udrugama, za opću dobrobit gluhih. Gluhi ponekad od drva ne vide šumu, pa se u sukobima ispusti iz vida da zapravo svi želimo da nam bude dobro, i da je svatko vrijedan da se poslušaju njegova ideja. Puno se vremena izgubi na sitnicama, jer je gluhima potrebno više vremena ali vremena ponestaje pa je vrijeme da se dogovore.

Toni Katalinić: Smatram da HSGN ne vodi dobro brigu o članovima. Potrebno je novo vodstvo i novi ljudi- recimo poput Višnje, predsjednice iz Splita. Ona je puno učinila za Savez gluhih Splita. Svakako treba surađivati s drugim udrugama gluhih. Obveza je Saveza da pridonosi dobrobiti gluhih.

M.M.: Mislim da ne bi trebalo biti tako puno udruga i da bi jedna udruga, kao npr. Savez gluhih, bila dovoljna, pod uvjetom da stvarno vodi brigu o gluhim osobama- da im kaže koja su njihova prava i kako ih ostvariti. Ovako, kad je puno udruga, mi ne znamo u koju bi se učlanili odnosno koja bi nam udruga mogla najviše

pomoći.

Jasmina Bijedić-Smajić: Naš Savez zaista vodi veliku brigu o gluhim članovima. Nažalost u svom radu nailazimo na brojne prepreke, a većina su takve vrste da su nepotrebne i besmislene. S pojedinim udruženjima imamo dobru saradnju, a s pojedinim ne. Kao i svi. Pojedinci koji vode udruženja i pojedini članovi od Saveza očekuju da im riješi baš sve probleme u životu- od škole, krova nad glavom, uposlenja, veće plate, oslobađanja od obaveze plaćanja pojedinih troškova života do polaganja vozačkog ispita.

To je nemoguće i u najrazvijenijim državama. Malo tko se trudi nešto sam učiniti. Da se to makar malo pokuša vidjelo bi se da i nije tako lako, jer jedno su želje, a drugo mogućnosti. Savez ima dobru saradnju sa resornim ministarstvom i s NVO sektorom i ta saradnja često rezultira nekom dobrobiti za nas.

Intervju napravila: Sanny

išljanja - razmišljanja - razmišljanja - razmišljanja - razmišljanja - razmišljanja - razmišljanja - razmišljanja - razmišljanja - razmišljanja

GLUHI KRALJ ZVONIMIR

(ili zašto su gluhi međusobno tako razjedinjeni)

Kada pogledamo hrvatsku povijest, svima nam je poznato da u toj povijesti nije postojao neki gluhi kralj, još k tome neki gluhi

kralj Zvonimir. Malo ćemo ponoviti jedan dio povijesti iz razdoblja početka slabljenja hrvatske države u 11. stoljeću. Hrvatski kralj Dmitar Zvonimir je vladao punih četrnaest godina (1075. – 1089.) na prostoru ujedinjene Države Hrvatske i Dalmacije i to pod papinskim tutorstvom. U to vrijeme nije bilo ratova pa se hrvatski kralj mogao posvetiti jačanju hrvatskog gospodarstva i kulture, poglavito crkvene kulture. Tek kada su Turci pokorili

Bizant te prodrli do samog Jeruzalema, Papa Grgur VII je zamolio hrvatskog kralja Zvonimira pomoć pri oslobođenju Jeruzalema od Turaka. Kralj Zvonimir je sazvaio sabor u Kosovu (selo nadomak Knina). No pri spomenu na rat u stranoj zemlji nezadovoljni Hrvati su se pobunili i ubili hrvatskog kralja Dmitra Zvonimira. Od tada počinje proces slabljenja hrvatske državne moći koji je doveo do lutanja hrvatskog naroda u potrazi za

vlastitim nacionalnim identitetom. To je trajalo jako dugo - sve do 1990. godine. Drugim riječima, hrvatski kralj Zvonimir je tako prokleo vlastiti narod što se zbog toga zove Zvonimirovim prokletstvom. Hrvatski narod je stoljećima pokušavao doći do vlastite nacionalne granice i dugo vremena nije uspijevaao u nastojanjima da izgradi svoj vlastiti nacionalni identitet.

To je uspjelo tek kada je dr. Franjo Tuđman došao na vlast kao prvi hrvatski predsjednik u okviru propale Jugoslavije. Tek nakon Domovinskog rata, koji je krvavo započeo 1991.god., a 1995., zadnjom pobjedničkom akcijom Olujom, izvojevana je hrvatska pobjeda i ispunjena je hrvatska težnja za vlastitim nacionalnim bivstvovanjem. Time je sigurno završeno razdoblje Zvonimirovog prokletstva.

Kakve to veze ima s nama gluha? Znači li to da mi gluhi moramo učiti povijest hrvatskih kraljeva još jedanput?

Ne, nego bih želio ukazati na podvučenu paralelu između Zvonimirovog prokletstva i problema ujedinenosti Gluhih u Hrvatskoj.

Kao što znamo, život Gluhih u Hrvatskoj je dosada imao, a i još će imati, trnoviti put prema stvaranju jedinstvenog identiteta gluhog hrvatskog čovjeka. Je li situacija u stranim zemljama takva da svaki gluhi čovjek ujedno može predstavljati određeni identitet gluhog čovjeka iz te zemlje, kao što recimo gluhi Nijemac može predstavljati identitet gluhog njemačkog čovjeka?

Da li gluhi Francuz može pred-

stavljati identitet gluhog francuskog čovjeka? Te zemlje su velike i vrlo je moguće da imaju po nekoliko udruženja koja zastupaju određene ciljeve mnogobrojnih članova gluhih koji žive u njima.

Hrvatska je mala zemlja, ali ipak začudo, to je zemlja s mnogo udruga koje imaju veze s prosperitetom prava za Gluhe i Nagluhe. Svaka udruga ima svega nekoliko članova koji zastupaju određena prava gluhih u okviru socijalne politike u državi. Legendarne su riječi našeg dragog prijatelja Andrije Žica koje su se ticale našeg problema jedinstva gluhe zajednice u Hrvatskoj: "Nas Gluhih je tako malo, ali ipak smo se uspjeli razdijeliti u mnogo udruga". Zaista nepotrebno!

Polazeći od njegovih riječi, pogledajmo dublje kroz psihologiju Gluhih i Nagluhih i tamo ćemo moći uvidjeti zašto su Gluhi i Nagluhi tako neskloni jedinstvu gluhe zajednice koje bi moglo predstavljati ujednačeni identitet Gluhe osobe u Hrvatskoj.

Postoji nekoliko škola koje daju razne vrste obrazovanja za gluhe

osobe. Jedna škola preferira znakovni jezik, a druga škola provodi jedino oralnu komunikaciju kao naprednu komunikaciju za gluhe učenike. Sva ta iskustva koje Gluhe osobe moraju proživljavati na putu nakon škole daju psihološki kalup s kojim će se Gluhe osobe kroz život nositi i koristiti u odnosu na okolinu. Bolje prolaze Gluhi koji znaju kombinirati različite prednosti komunikacije, bilo među gluhim bilo među čujućim ljudima. Kako vrijeme protječe, Gluha osoba svakim danom postaje sve samostalija pa se javila težnja Gluhe osobe za potragom vlastitog identiteta.

Postavljat će si pitanje zašto je Gluh; zašto su drugi čujuć, a on je samo Gluh; što treba napraviti da se poboljša njegov položaj Gluhe osobe u odnosu na okolinu. Treba li se zatvoriti u svoju gluhu zajednicu ili negirati gluhoću kao ljudski nedostatak u odnosu na čujuću okolinu? Treba li promovirati gluhu zajednicu kao napredni vid isticanja identiteta gluhog čovjeka? Postoje mnoga pitanja, a tako malo odgovora. Nije to ni bitno u ovom trenutku, jer odgovora možda uopće niti nema.

Nalik filmskoj sceni iz Matrixa, u kojoj glavni lik Neo uzima crvenu pilulu da zadovolji radoznalost o životu, u ovom su trenutku Gluhi uzeli crvenu pilulu i, eto, probudili se i uvidjeli da dalje više ne smiju ostajati pod čizmom čujućih ljudi koji ih stalno voze kroz život. Dosta je bilo toga da čujuć Gluhima stalno diktiraju kako treba živjeti po njihovim

pravilima. Dosta je bilo da čujuć ljudi stalno Gluhima nameću svoj način komuniciranja. Dosta je bilo da čujuć stalno ukazuju na to da Gluhi trebaju ostajati postrance i tako dopustiti čujuće ljude da idu preko prava Gluhih za vlastiti prosperitet.

Kada smo kao Gluhe osobe polako dolazili na sve puniju svijest, dogodila se druga nevolja ili, bolje rečeno, dogodila se propala situacija. Možda bi to zvučalo kao nemoguća misija, gluhi Hrvati pokušali bi se ujediniti pod jednom kapom, u punom profilu identiteta gluhog Hrvata. Zašto nije moglo doći do spomenutog profila?

Vjerojatno se razlog krije u samoj psihologiji gluhe osobe. Vrlo je vjerojatno da problem leži u osobnom stavu gluhog čovjeka naspram okoline. Kada gluhi čovjek ima slabi stav, onda se okreće kajačem utjecaju sa strane. Jak i pametan gluhi čovjek ima vlastiti stav, koji je iskovan, odnjegovan i sagrađen promišljenim životnim iskustvima; on ima čvrsti stav i zato će znati u kojem smjeru želi nastaviti svoj život.

Mnogo je udruga za gluhe ljude nastalo kao gljive nakon kiše. Svaka udruga ima svoje malobrojne članove, no zato svaka udruga ima svoj cilj koji se razlikuje od cilja neke druge udruge. Zapitajmo se zašto je došlo do osnivanja tako mnogo udruga? Zašto Gluhima nije bilo dobro u matičnoj organizaciji, bilo na razini države, bilo na razini grada?

Ako članovi prvobitne organizacije nisu zadovoljni radom te organizacije, je li baš potrebno osnovati novu udrugu? Zašto se vodeća osoba prvobitne organizacije ne može prilagoditi zahtjevima određene grupe gluhih?

Leži li razlog u tromosti same organizacije? Smije li se vodeća osoba matične organizacije opravdavati da ustvari želi održavati najvažniji cilj? A koji su to njihovi glavni ciljevi? Dobrobit gluhe zajednice? Moguće je, ali ako toliki gluhi odlaze od matične organizacije, onda to znači da nešto u matičnoj organizaciji nije dobro organizirano za dobrobit svih gluhih i nagluhih članova. To sigurno objašnjava osnivanje tolikog broja udruga.

Ide li onda funkcioniranje tolikih udruga na štetu gluhim i nagluhim ljudima? Možda će tolika rascjepkanost zbuniti Gluhe i Nagluhe koji onda neće znati kome se prikloniti, a da ne bi uvrijedili nekoga pa i predsjednika koji vodi udrugu. Vjerojatno rascjepkanost gluhe zajednice može pomoći gluhim i nagluhim ljudima da odaberu ono što njih zanima, pa će u određenoj udruzi pronaći svoje mjesto i moguće napredovanje.

Na matičnoj organizaciji dakle leži krivica za gore opisanu situaciju. U toj organizaciji trebali bi voditi jedan kadar koji bi trebao znati slušati potrebe Gluhih i Nagluhih i pokušati za sve njih pronaći rješenje. Problem se može prikazati preko količine novca koji matična organizacija za svoje gluhe članove dobiva od proračuna države (vidljivo je da se svake godine novci dijele sve

manje istoj organizaciji, a sve više mladim udrugama). Čini se da budućnost leži na novim udrugama za gluhe članove.

Ali što ćemo napraviti s matičnom organizacijom? Dakle, vidjeli smo prednosti i mane tolikih udruga na tako malom prostoru. Iskreno se nadam da će se suradnja među udrugama moći razviti u jednom pravcu, tj. u pokušaju utvrđenja jedinstvenog identiteta gluhe hrvatske osobe.

Vratimo se stavu gluhog čovjeka koji se može prikazati kao problem čak i pri odabiru udruga. U zadnje vrijeme svjedoci smo činjenice da mnogi gluhi nemaju svoj stav pa često slušaju druge, bilo Gluhe bilo čujuće ljude, pri tome mijenjajući svoje mišljenje. Uzrok tome možemo potražiti u njihovom ranom djetinjstvu u kojem su bili razapeti između različitih mogućnosti i na nagovor roditelja ili nekog drugog iz njihove okoline, njihov psihološki profil se stvarao onoliko koliko su se preusmjeravali vanjski utjecaji.

Obradom informacija vanjskih utjecaja dobiva se pravodobna odluka i kao takva se registrira u profilu gluhog čovjeka pa se nadalje može poduzeti potrebna akcija. Ako nije tako, ako gluha osoba ne može razmišljati svojom glavom ili nije sigurna u svoj sljedeći potez, onda se ta gluha osoba može vrlo lako povinovati vanjskim utjecajima i tako slabiti vlastiti stav.

Dovoljno je sjetiti se nastojanja gluhih košarkaša da dođu do svog sportskog Trona, ne misleći na osvojen pehar kao najbolji rezultat u sportu nego

na priznanje košarke kao još jednog natjecateljskog sporta za Gluhe. Sada već svi znaju da su pravi krivci u toj košarkaškoj sagi gluhi ljudi slabog stava koji se u vjetru vanjskih utjecaja lako povode za tuđim stavom. Da je postojao čvršći međusobni dogovor, košarka za Gluhe bi vrlo lako ušla među sportove preko kojih bi gluhi ljudi napredovali. Sjetimo se još kako je "Dodor" kao udruga nastala nakon razmimoilaženja s matičnom organizacijom Gluhih i Nagluhah. Sjetimo se kako je nastala udruga "Dlan" u potrazi za umjetničkim ostvarenjima malog gluhog čovjeka. Sjetimo se kako su nastale druge udruge, "UPIGNO", "More tišine", "Svijet tišine" i brojne novije udruge kojima ni ne znam imena. Uskoro će svaki Gluhi otvoriti

vlastitu udrugu za promoviranje vlastitog interesa. Sve je moguće. No sigurno je da vođe tih udruuga teško mogu zajednički djelovati u jedinstvu gluhe zajednice.

Možda je krivo Zvonimirovo prokletstvo početka ovog članka, koje djeluje i na sve nas gluhe Hrvate? Da bi gluhi ljudski život bio bolji opasno je mišljenje od kojega smo, kao puna afirmacija gluhe zajednice, gotovo odustali. No, to je pitanje i pokušaj odgovora u ovom povijesnom trenutku izazvalo bezbroj poteškoća i mnogo patnji, ali je istovremeno omogućavalo gluhom čovjeku sačuvati dostojanstvo na evolutivskom putu socijalne pravde.

Konačni cilj jest puna afirmacija gluhe zajednice s jedinstvenim identitetom gluhog Hrvata. To

je prirodan proces koji je nužno podložan promjeni i trošenju. Kultura gluhe zajednice teži dobrom, lijepom i pravednom što je istovremeno i oslonac svakog gluhog čovjeka i svake ideje za gluhog čovjeka. Bilo bi dobro kad bi se sve vodeće osobe udruuga mogle dogovoriti oko stvaranja jedne bazne organizacije koja bi zajednički djelovala za dobrobit cijele gluhe hrvatske zajednice. Bazna organizacija imala bi središnju ulogu koja bi zastupala interese gluhog hrvatskog čovjeka, npr. u Saboru.

Ako se to postigne u dogledno vrijeme, onda možemo reći da je prestalo Zvonimirovo prokletstvo i za nas gluhe Hrvate.

mr.sc Zlatko Orct.

išljanja - razmišljanja - razmišljanja - razmišljanja - razmišljanja - razmišljanja - razmišljanja -

IMA LI SLOGE MEĐU GLUHIMA?

Nema. Zašto, ne znam, ali evo mog pogleda na taj problem.

U zadnjih par godina osnovane su raznolike udruge za gluhe. Cilj svih tih udruuga promicanje je boljeg statusa i života gluhih te njihovo uključivanje u društvo.

No, problem je što se te udruge ne mogu međusobno složiti. Ne znam je li problem ljubomora i zavist, ali činjenica je da je više svađa nego suradnje.

Uzmimo, na primjer, Udrugu gluhih Velike Gorice koja od dana osnivanja (prije 10 godina) do danas nije prihvaćena u Hrvatski savez gluhih i nagluhah. Jedni kažu da nije prihvaćena iz osob-

nih razloga, a drugi jer ne djeluje po pravilima. Tko će znati prave razloge. To je jedan od mnogih problema s kojima se susreću gluhi.

Glavni problem svih gluhih je što ne znaju što sami žele, već očekuju da drugi odlučuju umjesto njih. Samo čekaju da se nešto dogodi, a sami se ne bi pokrenuli. Sama sam bila svjedokom takvih događaja. Ma koliko se trudila pomoći drugim gluhima ili se na drugi način izboriti za prava koja im pripadaju, često sam bila zasa-ta kritikama, a o optužbama da ne govorim. Svakom čovjeku bi kad-tad prekipjelo, pa je tako i meni te sam odustala od daljnje borbe.

Čemu borba za naša prava kad se

gluhi ne mogu složiti, nego šire priče da je ovaj napravio ovo, onaj napravio ono? Ne sjećam se kad sam čula nešto dobro. Hvalim svaki uspjeh koji neka udruga postigne, ali me svaki put razljuti kad čujem od frustriranih pojedinaca negativne komentare, često neosnovane. Jedni se bune na način kojim su postigli uspjeh, a drugi kako su sebični u svom uspjehu te kako misle samo na svoju udrugu, a ne na sve gluhe. Eh, i sami gluhi bi postigli velike uspjehe kad bi svi međusobno surađivali. To je teško, jer ima gluhih koji su toliko tvrdoglavi, misle samo na sebe i ne žele čuti ničije sugestije o tome kako

nešto napraviti bolje. Svi su pametni sami za sebe i zato se svađaju.

Nesumnjivo bi svijet gluhih bio ljepši kada bi svatko slušao onog drugog i kada bi komentirali zajedno što bi se moglo napraviti da život bude bolji. Ako je netko uspješan, trebalo bi se zapitati kako je postao uspješan i razgovarati o tome, a ne u nekom kutu razmišljati, ma vidi, sad je faca jer je uspješan u životu i svima nama nabija na nos svoj uspjeh. I to sam ja prošla. Nitko me nikada nije pitao kako sam ja uspjela u životu, mada ne bih rekla da mi je život uspješan, ali neki misle da jest. Kažu da sam snalažljiva, možda sam takva jer život nije lak i moram se snaći kako god znam. Svatko ima svoj način snalaženja, bio on dobar ili ne, ali živi se nekako.

U tome je bit sloge među gluhim, u međusobnom pomaganju. Na žalost, sloge nema i svatko gleda

na sebe, pa tako i ja, jer sam umorna od borbe da dokažem kako bi mi gluhi, kad bi bili jedinstveni u svojim željama, mogli postići puno više. Umjesto toga samo se misli kad će biti neka zabava radi pukog druženja ili, najgore, pijančevanja, nakon kojih redovito izbijaju tučnjave. A zbog čega? Zbog neke uvredljive riječi, zavisti i ljubomore- pa hajde da provociramo neke gluhe jer imaju nešto što mi nemamo. I tako u krug.

No, htjela sam reći da bi same udruge, koliko god ih ima danas, mogle puno postići kada bi razmijenile iskustva i zajedno djelovale za prava gluhih. Tu je opet problem nepovjerenja. Održavaju se seminari i simpoziji gdje većinom „čujuće“ osobe govore o našim problemima.

„Čujuće“ osobe vide naše probleme sa svog stajališta, a gdje su gluhi da govore o našim problemima? Ima ih malo i vjerujem da im nije lako. I tu se gluhi opet

bune: što imaju „čujući“ govoriti o našim problemima i pokušati sve zasluge jer razmišljaju o našim problemima kad sami „čujući“ nisu osjetili naše probleme. Moram reći: hvala Bogu što ima „čujućih“ koji misle na nas. Gluhi se ne bi trebali buniti što „čujući“ djeluju umjesto nas, već se svi udružiti i djelovati zajedno s njima za naša prava. Zašto? Kako sama riječ kaže, „čujući“ čuju i mogu umjesto nas gluhih, koji ne čujemo i imamo loše razvijen govor, komunicirati i prenositi naše želje i zahtjeve za naša prava.

Trebalo bi se zapitati zašto nema sloge među gluhim. Kad bi znali odgovor na to i prihvatili ga, možda bi bilo nade za sve nas.

Ne želim izazvati gnjev ostalih gluhih koji će ovo pročitati, već bih voljela da prihvate situaciju takvu kakva je. Ma koliko ta istina bila surova.

Tihana Dugonjić

ćni tekstovi - stručni tekstovi - stručni tekstovi - stručni tekstovi - stručni tekstovi - stručni tekstovi - stručni

---

MANUALNA KOMUNIKACIJA OSOBA OŠTEĆENA SLUHA

UVOD

Osobe oštećena sluha koriste različite oblike manualne komunikacije. Možemo govoriti o tri osnovna oblika manualne komunikacije:

- 1) ručne abecede
- 2) sustavi komunikacija, kao što su znakovni hrvatski jezik, znakovni engleski, znakovni švedski...Drugim riječima, to su manualno kodirani vokalni

18

jezici, za koje je karakteristična simultana, istovremena oralna i znakovna ekspresija odnosno komunikacija. Različiti sustavi manualno kodiranih vokalnih jezika razlikuju se s obzirom na dosljednost i širinu vizualizacije različitih elemenata jezika čujuće zajednice, odnosno korištenje posebnih znakova za pokazivanje pomoćnih glagola, morfoloških nastavaka u tvorbi promjenjivih vrsta riječi, itd.

3) sustavi kao što su američki znakovni jezik (ASL), britanski znakovni jezik (BSL), australski (AUSLAN), švedski znakovni

jezik (SSL), francuski znakovni jezik (LSF), talijanski znakovni jezik (LSI), hrvatski znakovni jezik (HZJ)..., dakle izvorni znakovni jezici nacionalnih zajednica gluhih, pri čemu je svaki od tih znakovnih jezika potpuno samosvojan jezični sustav, potpuno neovisan o govorenom jeziku čujuće većine.

Svaki od navedenih manualnih oblika komunikacije ima svoju vrijednost i opravdanost, s obzirom na postojeće različitosti u strukturi komunikacijskih vještina koje postoje među gluhim osobama, odnosno, kada

su u pitanju djeca oštećena sluha, s obzirom na njihov potencijal za razvoj ovih vještina.

Ručne abecede predstavljaju za-pravo tri puta sporiju manualnu formu glasovnog govora; njima se može komunicirati oko 60 riječi u minuti, za razliku od glasovnog govora, kojim se komunicira oko 180 riječi u minuti (Bench, 1992). Broj znakova u svakoj nacionalnoj abecedi jednak je broju slova u abecedi dotičnog jezika, prema tome, broj i oblik znakova ručnih abeceda različit je u različitim jezicima.

Ručne abecede suviše su spor način komuniciranja (v. prilagođenost govornog signala modalitetu), da bi se komunikacija mogla odvijati dominantno tim putem. Zato one imaju ulogu pomoćnog sredstva u komunikaciji koje se koristi najčešće onda kada je važno precizno zahvatiti fonološku strukturu riječi – dakle, kada su u pitanju neologizmi, tehnički odnosno stručni izrazi, osobna imena i slično. Postoje jednoručna abeceda ili daktilologija i dvoručna abeceda ili hirologija.

Simultana znakovno-oralna komunikacija jest oblik komunikacije u kojem se sintaktičke strukture govorenog jezika istovremeno popraćaju leksičkim jedinicama znakovnog jezika i, prema potrebi, znakovima ručne abecede. To je, dakle, vizualizirani govoreni nacionalni jezik, popraćen znakovima posuđenim iz izvornog znakovnog jezika te znakovima ručne abecede. Ovakvi sustavi komunikacije nazivaju se npr. znakovni engleski jezik, znakovni švedski, znakovni hrvatski jezik.

Budući da je svega oko 30-ak % glasova dobro vidljivo na usnama (Erber, 1974), “praznine” koje nastaju zbog slabe vidljivosti govornog signala popunjavaju se pogađanjem smisla poruke. Pritom gluha osoba koristi podatke iz situacije (poznavanje konteksta), odnosno znanja o svijetu, kao i svoja jezična znanja (Boothroyd, 1987; Lyxell i Ronnberg, 1987; Bradarić-Jončić, 1997). Primanje govora isključivo putem očitavanja vrlo je naporno, naročito kada u razgovoru sudjeluje više osoba. Istovremeno korištenje znakova iz znakovnog jezika te iz ručnih abeceda čini strukturalne elemente govorenog jezika vidljivijima gluhoj osobi, a time i njegovu percepciju manje napornom i uspješnijom.

Međutim, kao prvi komunikacijski sustav kojeg usvaja malo gluho dijete, ovaj se sustav danas smatra neprikladnim, jer gluho dijete biva ustvari izloženo mješavini dvaju istovremeno emitiranih nepotpunih jezičnih sustava (Sachs, 1991; Lane, 1996; Marchshark, 1998; Neal-Mahshie, 1995).

Oralni jezik za njega je nepotpuni jezični sustav jer nije u cijelosti dostupan za efikasnu komunikaciju. Gluho ga dijete prima putem triju modaliteta, od kojih svaki za sebe ima ograničenu propusnost za govorno-jezične signale. Auditivni modalitet ima ograničenu propustljivost zbog samog oštećenja sluha (Stone i Adam, 1986). Vizualni modalitet ima ograničenu propustljivost zbog slabe vidljivosti govorno-jezičnog signala - zbog slabe vidljivosti glasova per se, zbog vizualnih efekata koartikulacije te zbog teškoća u normalizaciji govorno-jezičnih signala prim-

ljenih vizualnim putem (Bradarić-Jončić, 1997a).

S druge strane, niska razina jezičnih znanja gluhog djeteta (Pribanić, 1991, 1994, 1995, 1998) otežava uspješno očitavanje, budući da je otežano ili onemogućeno korištenje izvora jezične redundancije (Bradarić-Jončić, 1998). Vibrotaktilni modalitet također ima ograničenu propusnost za govorno-jezični signal, jer se njime uglavnom mogu uspješno prenijeti podaci o prozodijskim (suprasegmentalnim) elementima govora (ritam, intenzitet, trajanje, pauza) te radu glasiljki, dok su mogućnosti zapažanja segmentalnih obilježja glasova i njihovo međusobno razlikovanje, samo putem ovog modaliteta, vrlo ograničene (Erber, 1978; Boothroyd, 1989; Weisenberger i Percy, 1994).

Ova se ograničenja u određenoj mjeri ublažavaju polisenzornom stimulacijom u rehabilitaciji slušanja i govora, odnosno bimodalnom ili multimodalnom percepcijom govora u svakodnevnoj komunikaciji (Plant, 1988, Lynch i sur., prema Weisenberger i Percy, 1994). Unatoč toj činjenici, izražene teškoće u percepciji glasovnog govora u gluhe djece i odraslih, zajedno sa slabom općom razumljivošću govora (Jensema i sur., 1978) i niskom razinom jezičnih znanja, ostaju čimbenici koji znatno ograničavaju kvalitet i kvantitet socijalnih interakcija u svakodnevnom životu gluhih osoba.

S druge strane, znakovni jezik koji se koristi u simultanoj znakovno-oralnoj komunikaciji nije potpuni jezični sustav, jer mu je oduzeta gramatika. Redosljed znakova u rečenici prati rečeničnu strukturu govorenog jezika, nedostaje sustav facijalne gramatike znakovnog jezika odnosno mimike lica, koja se zajedno s pokretima ruku nekada smatrala dijelovima znakovnog jezika kao neverbalnog sustava komunikacije.

Danas se, zahvaljujući lingvističkim i neurolingvističkim istraživanjima, znade (prema Lane, 1996), da pokreti i položaj usana, obrva, glave, smjer pogleda itd. prenose informacije o tome kako je rečenica organizirana, odnosno prenose lingvističke obavijesti odnosno obavijesti o gramatičkim obilježjima date znakovno-jezične strukture. Dokaz tome je i činjenica da se ove lingvističke informacije s lica procesiraju u lijevoj hemisferi (Poizner, Klima i Bellugi, 1987), koja je u dešnjaka specijalizirana za obradu lingvističkih informacija općenito, dok se informacije s lica vezane uz emocionalnu ekspresiju, dakle informacije koje su dio neverbalnog sustava komuniciranja, obrađuju u desnoj hemisferi (Corina, 1989).

Bivajući izloženo mješavini dvaju nepotpunih jezika, gluho dijete ne može usvojiti u potpunosti i kvalitetno niti jezik čujuće zajednice, niti izvorni znakovni jezik. Na ovaj način dijete ne može steći točne spoznaje i stvoriti ispravne generalizacije niti o tome kako funkcioniraju pravila

jezika čujuće zajednice, niti kako funkcioniraju pravila znakovnog jezika. Nemogućnost uočavanja ovih pravila danas se smatra značajnim uzrokom zaostajanja u jezičnim znanjima gluhih za čujućim osobama.

Nekonzistentnost u rezultatima istraživanja kojima su se uspoređivala različita postignuća gluhe djece iz oralnih i totalnih programa edukacije, velikim su dijelom upravo rezultat činjenice da se uloga znakovnog jezika u programima totalne komunikacije u praksi najčešće svodila na simultanu znakovno-oralnu komunikaciju. Jednako tako, konzistentnost rezultata istraživanja o superiornijim postignućima gluhe djece gluhih roditelja u odnosu na gluhu djecu čujućih roditelja, argument je u prilog tezi o potrebi odvojenog usvajanja izvornog znakovnog jezika te učenja jezika čujuće zajednice u gluhe djece.

Znakovni jezik kao samosvojan jezični sustav jest, dakle, jezik s vlastitim gramatičkim pravilima, drugačijim od onih u jeziku čujuće zajednice. Najizrazitiji primjer, i kao sustav najizgrađeniji, znakovni je jezik prelingvalno gluhih osoba, kod kojih je gluhoća nasljedna i prisutna je u nekoliko generacija.

U razvijenim zemljama svijeta, znakovni jezik gluhih danas uživa status priznatog jezika manjine, ravnopravnog bilo kojem drugom jeziku. O nacionalnom znakovnom jeziku zajednice gluhih u SAD-u, američkom znakovnom jeziku (American Sign Language – ASL), s obzirom na broj ljudi koji njime govori u toj zemlji, govori se kao o petom po redu

jeziku manjina, iza španjolskog, talijanskog, njemačkog i francuskog (Lane, 1996). Znakovni jezik gluhih prepoznat je i priznat kao jezični sustav, sa svim lingvističkim obilježjima.

Lingvistika znakovnog jezika nova je lingvistička disciplina koja se proučava i poučava na katedrama brojnih sveučilišta u svijetu, a priznavanje ravnopravnog statusa znakovnog jezika ima svoje posljedice i na politiku odgoja i obrazovanja gluhe djece, odnosno osoba.

STATUS ZNAKOVNOG JEZIKA

Pojava polemika o ulozi i značaju manualnih oblika komunikacije u životu gluhih vezana je uz pojavu organiziranog školstva za gluhu djecu. Te su polemike bile potaknute pitanjima vezanim uz teškoće u svladavanju školskih programa, a koje proizlaze iz teškoća komunikacije prelingvalno gluhe djece - na koji način naučiti gluhu djecu govoru i jeziku čujuće zajednice, na koji ih način opismeniti i omogućiti im usvajanje školskih znanja? Na koji način poticati cjelokupni razvoj gluhog djeteta? Gdje je u svemu tome mjesto manualnih oblika komunikacije i u kakvom su oni odnosu prema postavljenim ciljevima odgoja i obrazovanja gluhe djece?

Javne rasprave o problemu manualne/oralne komunikacije gluhih, praćene često žestokim sukobljavanjem suprotnih stajališta, prisutne su, dakle, već od samih početaka organiziranog javnog školovanja gluhih, u drugoj polovici 18. stoljeća, a u nekim sredinama prisutne su sve do današnjih dana.

Stavovi prema manualnim oblicima komunikacije rezultirali su različitim pristupima u edukaciji gluhe djece. Povijesno gledajući, možemo govoriti o četiri pristupa u edukaciji gluhe djece: manualnom, oralnom, totalnom te bilingvalno-bikulturalnom pristupu. Manualni pristup svoje ishodište ima u prvoj javnoj školi za gluhu djecu u svijetu, koju je 1770. godine osnovao svećenik Charles Michel de l'Epee u Parizu (Sachs, 1991; Lane 1996; Kyle i Woll, 1985). Rječnik znakova, koje je naučio od svojih gluhih učenika, proširuje osmišljavanjem novih te unosi elemente gramatike francuskoga jezika (uvođenjem posebnih znakova za morfološke nastavke, članove, pomoćne glagole itd.), stvarajući komunikacijski sustav kojeg je nazvao “metodičkim znakovima”.

Taj sustav bismo danas slobodno mogli nazvati znakovnim francuskim jezikom. “Francuska metoda”, a time i manualni (znakovni) francuski, prenosi se iz škole u Parizu, za de l'Epeeova života, i kasnije, za života njegova nasljednika Sicarda, u novoosnovane škole u raznim europskim gradovima, u kojima se s vremenom prilagođavaju nacionalnom jeziku čujuće većine. U

Ameriku je, zajedno s Laurentom Clercom iz pariške škole, 1817. godine prenosi u prvu školu za gluhe u Americi, u Hartfordu, Connecticut, Thomas Hopkins Gallaudet. Manualni francuski jezik prilagođavaju engleskom jeziku te poučavaju učitelje gluhe djece ovom sustavu komunikacije. Poučavanje gluhe djece u školama s manualnim pristupom odvija se, dakle, isključivo na manualno kodiranim nacionalnim jezicima. Naime, u to se vrijeme smatralo da je izvorni znakovni jezik gluhih primitivan, da nema gramatiku, te da je taj sustav komunikacije općenito inferorniji u odnosu na jezik čujućih, te je, stoga, neophodno elemente gramatike nacionalnog jezika unijeti u sustav znakovno-jezične komunikacije.

Smatralo se da će se vizualizacijom jezika čujuće većine gluhoj djeci olakšati učenje tog jezika. To je bio sustav komunikacije koji se koristio u školama. Izvorni znakovni jezik opstojao je i dalje u zajednicama gluhih onog vremena. Današnja sličnost značenja znakova u različitim nacionalnim znakovnim jezicima objašnjava se upravo zajedničkim izvorom s kojeg su potekle prve škole za gluhu djecu u okviru manualnog pristupa u edukaciji. Razlike, odnosno različiti “dijalekti”, naročito u zemljama u kojima nije još izvršena standardizacija znakovnih jezika, objašnjava se slabijom mobilnošću gluhih stanovnika različitih regija u državama.

Već od samih početaka školovanja gluhih, prisutan je i drugačiji stav prema manualnoj komunikaciji, prema kojemu je upotreba manualnih oblika komunikacije

apsolutno štetna za usvajanje vokalnog jezika, razvoj govora i mišljenja u gluhe djece te se, stoga, njihovo poučavanje treba odvijati isključivo kroz izgradnju, odnosno korištenjem, glasovnog govora. Ovakav stav rezultirao je pojavom tzv. oralnog pristupa u edukaciji, čijim se tvorcem smatra Samuel Heinicke, utemeljitelj prve škole za gluhu djecu u Njemačkoj, osnovanoj 1778. godine u Leipzigu.

Donošenjem zaključaka na Međunarodnom kongresu učitelja gluhe djece u Milanu 1880. godine, svim se školama u Europi preporuča oralni pristup, a manualni se oblici komunikacije istiskuju iz škola.

U desetljećima koja slijede znakovni jezik gluhih nosi pečat primitivnog, suviše slikovitog, dizgramatičnog sredstva komunikacije, bez mogućnosti izražavanja apstraktnih pojmova i ideja, koji je time štetan za razvoj glasovnog govora, a time i mišljenja gluhe djece, odnosno osoba. Smatralo se da znakovni jezik gluhih ne posjeduje gramatiku, pa prema tome i nije jezik. I samim gluhim osobama školovanjem u školama s oralnim pristupom biva usađena u svijest ideja o znakovnom jeziku kao manje vrijednom jeziku, koji ih obilježava kao oštećene, manje vrijedne osobe.

Kao pokušaj pomirenja dvaju suprotnih pristupa u edukaciji i komunikaciji gluhih osoba, javlja se krajem šezdesetih godina ideja totalne komunikacije

(donosi je 1967. godine gluhi učitelj iz Indiane, SAD, Roy Holcomb), koja potiče korištenje svih raspoloživih oblika komuniciranja s gluhima, koji u datoj situaciji omogućavaju učinkovitu razmjenu informacija.

Ova, u početku filozofija, a kasnije i pristup u edukaciji gluhe djece, obuhvaća i komunikaciju govorenim jezikom, uz čitanje govora s lica i usana i korištenje ostataka sluha, i manualne oblike komunikacije, i čitanje i pisanje. U praksi, manualni se oblici komunikacije u okviru ovog pristupa najčešće svode na simultanu znakovno-oralnu komunikaciju, odnosno na korištenje manualno kodiranih vokalnih jezika, a rjeđe na upotrebu izvornog znakovnog jezika gluhih. Može se zapravo reći da je filozofija totalne komunikacije značajno doprinijela učvršćivanju simultane znakovno-oralne komunikacije u školama za gluhu djecu.

Od šezdestih godina našeg stoljeća naovamo, ponovno se, dakle, obnavlja interes za znakovni jezik. Provode se brojna lingvistička istraživanja kojima se opisuje struktura znakovnog jezika, psiholingvistička istraživanja, kojima se došlo do važnih spoznaja o usvajanju znakovnog jezika kao prvog jezika u male gluhe djece, kao i istraživanja kojima se željela utvrditi povezanost između rane manualne komunikacije i razvoja osobnosti gluhog djeteta – njegovih komunikacijskih vještina, njegovog spoznajnog, emocionalnog, socijalnog razvoja te

školskih postignuća. Rezultati tih triju skupina istraživanja značajno su doprinijeli priznavanju ravnopravnog statusa znakovnom jeziku gluhih u svijetu.

Lingvistički status znakovnog jezika

Lingvističkim su istraživanjima argumentirana lingvistička obilježja američkog, britanskog, švedskog, talijanskog i drugih nacionalnih znakovnih jezika. Istraženi su, opisani i publicirani njihovi rječnici (Stokoe, 1965; Volterra, 1987; Bernae i Wilson, 1998). Oni se i dalje permanentno obogaćuju novim znakovima, usporedno s razvojem intelektualnih potreba zajednice gluhih. Istražuje se i opisuje fonologija, morfologija, sintaksa i pragmatika nacionalnih znakovnih jezika (Siple, 1978; Valli i Lucas, 1992; Kyle i Woll, 1985; Wilbur, 1987).

Lingvistička su istraživanja doprinijela prepoznavanju znakovnog jezika kao prirodnog jezika prelingvalno gluhih osoba, kao jezičnog sustava sa svojim pravilima, a time i pobijanju dugogodišnjeg mita o njegovoj primitivnosti, prenaplašenoj slikovitosti, konkretnosti i dizgramatičnosti.

Iako je efikasnost znakovno-jezične komunikacije među gluhima, de facto, dovoljan argument lingvističkog statusa znakovnog jezika, ipak je u nekim sredinama (i u nas) još uvijek velik broj onih koji mu odriču takav status, stoga nije na odmet argumentirati i takav njegov status u kontekstu lingvističkih univerzalija. Znakovni jezik posjeduje sva bitna obilježja jezika ljudske zajed-

nice, kako ih je odredila lingvistika. Lingvističke se univerzalije (Hockett i Altman, 1968) razmatraju u literaturi u kontekstu standardiziranih znakovnih jezika kao što je ASL (Marschark, 1993; Valli i Lucas, 1992), što, dakako, ne znači da one ne važe za nacionalne znakovne jezike koje koriste gluhi u manje razvijenim zemljama, a koji do sada još nisu opisani, odnosno standardizirani, kao što je hrvatski znakovni jezik u nas.

Arbitrarnost. Lingvistički simboli i u jeziku čujućih i u znakovnom jeziku dogovoreni su. Iako neki znakovi u znakovnom jeziku podsjećaju na konkretne (zorne) objekte ili pojave koje simboliziraju, oni su u zajednici gluhih prihvaćeni kao takvi odnosno dogovoreni. S druge strane, između mnogih znakova i objekata koje oni simboliziraju nema nikakve očite sličnosti, a to se naročito odnosi na apstraktne pojmove. Upravo arbitrarnost lingvističkih simbola omogućava komuniciranje apstraktnih ideja u ljudskoj zajednici.

Dvojnost obrazaca. Ova se lingvistička univerzalija odnosi na činjenicu da lingvističke strukture – riječi odnosno znakovi sadrže dvije razine. Prvu razinu čini struktura kao takva sa svojim značenjem, a drugu razinu čine najmanji elementi koji izgrađuju riječ odnosno znak, čiji je broj u svakom jeziku ograničen. Jednako kao što se u jeziku čujućih svaka riječ može raščlaniti na najmanje razlikovne jedinice – foneme, tako se i svaki znak u znakovnom jeziku može raščlaniti na lingvističke elemente niže razine ("chereme"), te se bilo koja dva znaka u znakovnom jeziku raz-

likuju po najmanje jednom razlikovnom obilježju.

Pojam cherema uveo je američki lingvist William Stokoe, koji je 1965. godine objavio rječnik ASL-a na lingvističkim principima, u kojem je svaki znak prikazao kao strukturu sastavljenu od najmanjih razlikovnih jedinica odnosno cherema. Stokoe je opisao tri osnovne skupine cherema: oblik šake, pokret i mjesto artikulacije. Opisao je ukupno 55 cherema – 18 oblika šake, 12 mjesta artikulacije te 25 vrsta pokreta. Kasnije je Stokoeovom sustavu od 3 skupine cherema pridodana i četvrta – orijentacija dlana. Drugi su istraživači fonologije ASL-a analizama došli do drugačijih sustava cherema od onog prvog kako ga je opisao Stokoe (Valli i Lucas, 1992). Sustavi cherema u različitim znakovnim jezicima također se međusobno razlikuju (Kyle i Woll, 1985).

Prvi opis fonologije hrvatskog znakovnog jezika dao je Zimmermann (1986), koji je analizom utvrdio 27 oblika šake, međutim nije sustavno razradio preostale skupine cherema. Milković je utvrdila ukupno 35 oblika šake u hrvatskom znakovnom jeziku (Juriša, u tisku), no detaljna analiza fonologije hrvatskog znakovnog jezika tek predstoji.

Iz ovog obilježja – dvojnosti obrazaca, proizlaze i sljedeća obilježja jezika ljudske zajednice, a to su otvorenost, produktivnost i razvoj. Zbog dvojnosti obrazaca, ljudski su jezici kreativni odnosno produktivni sustavi komunikacije. To znači da različitim kombinacijama obiju navedenih lingvističkih razina možemo razgovarati o

sadržajima o kojima nikada ranije nismo razgovarali. Broj mogućih kombinacija u smislu stvaranja novih riječi odnosno znakova, kao i broj mogućih kombinacija riječi, praktički je neograničen i otvoren komuniciranju novih spoznaja. Otvorenost ili produktivnost jezika omogućava da se jezik u funkciji vremena mijenja odnosno razvija, u skladu s potrebama ljudske zajednice.

Razmještenost. Ovo obilježje jezika, ponovo zajedničko i znakovnom jeziku i vokalnom jeziku, omogućava da se lingvističke poruke mogu odnositi na objekte i događaje koji nisu neposredno prisutni u komunikacijskoj situaciji.

Zaobilaženje istine. Osim što oba jezika omogućavaju razmjenu informacija o objektima koji nisu neposredno prisutni, omogućavaju i razmjenu informacija o objektima koji u stvarnosti uopće ne postoje, informacija koje su lažne, pogrešne, besmislene, izmišljene, koje su plod mašte.

Refleksivnost. Ljudske jezike karakterizira i činjenica da su oni sami predmet promatranja, proučavanja odnosno komunikacije. Sustav spoznaja o jeziku samom, o njegovoj strukturi i funkciji su tzv. metajezična znanja pojedinca, a znanstvena disciplina koja se bavi strukturom i funkcijom jezika jest lingvistika. Lingvistika znakovnog jezika nova je lingvistička disciplina.

Učenje i prijenos tradicijom. Jezik ljudska bića usvajaju interakcijom sa socijalnom okolinom, prenose s generacije na generaciju. Ljudsko biće koje ima usvojen

prvi jezik, ima oruđe za usvajanje drugih novih jezika. Čovjek može naučiti više od jednog jezika. Znakovni jezik usvaja se također kao prvi jezik u gluhe djece gluhih roditelja. Tradicijom se održao u zajednicama gluhih. I gluha djeca čujućih roditelja, uz adekvatne rane interventne programe, mogu usvojiti znakovni jezik kao prvi jezik do razine primjerene svojoj mentalnoj i kronološkoj dobi.

Činjenica da u znakovnom jeziku nema morfoloških nastavaka u imeničkoj i glagolskoj morfologiji, da nema pomoćnih glagola i slično, smatrala se dokazom njegove dizgramatičnosti i primitivnosti i glavnim argumentima onih koji su mu odriicali status jezika. Različitost strukture znakovnog jezika danas se više ne poima kao njegova dizgramatičnost i primitivnost, već se u njegovim specifičnostima prepoznaje prilagođenost jezičnog signala vizuospacijalnom modalitetu komunikacije (Valli i Lucas, 1992; Sachs, 1991; Lane i sur, 1996), koja omogućava jednaku brzinu prijenosa informacija u znakovnom jeziku kao i u govornom jeziku, iako su pokreti ruku sporiji od pokreta jezika.

Glavna značajka vizuospacijalnog modaliteta je njegov veliki kapacitet obrade istovremeno (simultano) prezentiranih informacija, za razliku od auditivnog modaliteta, koji ima daleko veći kapacitet za obradu sukcesivno prezentiranih informacija. Auditivni modalitet je temporalni modalitet, akustičke informacije dolaze u vremenskoj

sukcesiji jedna za drugom, i zato se različita značenja poruka ostvaruju morfološkim nastavcima, sufixima, prefiksima, redosljedom riječi u rečenici. Sukcesivnost u emisiji govoreni jezik mora kompenzirati većom relativnom brzinom artikulacije. Relativnu sporost pokreta ruku (za ekspresiju izoliranih riječi u znakovnom jeziku potrebno je dvostruko duže vrijeme nego u govorenom jeziku), znakovni jezik kao vizuospacijalan jezik kompenzira istovremenim (simultanim) emitiranjem lingvističkih informacija s više izvora.

Kako je neprimjerena komunikacija u vizuospacijalnom modalitetu u kojoj se ne koristi njegov kapacitet za simultanu obradu, već su govorno-jezični signali prezentirani isključivo sukcesivno, najbolje se vidi na primjeru komunikacije kada bi se odvijala isključivo putem ručnih abeceda. Motorička realizacija suviše je spora, dolazi do preplavlivanja kratkotrajnog pamćenja i ne možemo brzo, lako i efikasno razumjeti smisao poruke.

Izvorni znakovni jezik gluhih koristi upravo veliki kapacitet vizualnog modaliteta za obradu simultano prezentiranih podataka, pa gluha osoba istovremeno prima jezične informacije s ruku i gornjeg dijela tijela te s lica. Posebno, signali očiju, obrva, čela, pokreti i oblik usana te pokreti glave, kako su pokazala istraživanja ASL-a, koji čine sustav tzv. facijalne gramatike, pružaju informacije o tome kako je rečenica organizirana.

Nemanualni znakovi s lica bitni su kod pitanja, naredbi (imperativa), razlikovanja negacijskih i deklarativnih rečenica, itd. Npr., upitne rečenice (tko, što, gdje) signaliziraju se spuštanjem odnosno mrštenjem obrva, a pitanja na koje se odgovara s “da” ili “ne”, dizanjem obrva. Negacijski oblik rečenice ostvaruje se, uz pokazivanje znaka, trešnjom glave i mrštenjem obrva.

Smjer pogleda može također signalizirati gramatičke kategorije, npr. dizanje prema gore govoreći o stablu signalizira pridjev visok. Ili npr. replike 2 govornika čiji se razgovor iskazuje u formi direktnog govora. Čija se replika od dvaju sugovornika iznosi, signalizira se pogledom usmjerenom u pravcu lokacije ispred sebe na koju smo smjestili prethodno svakog od njih dvojice. U glasovnom govoru to postizemo eventualno mijenjanjem boje glasa.

Znakovni jezik koristi upravo taj veliki kapacitet vizuospacijalnog modaliteta da bi brzina komunikacije bila optimalna u odnosu na motoričku brzinu ruku i kapacitet kratkotrajnog pamćenja. Istovremenom emisijom/percepcijom podataka s različitih izvora, skraćuje se, dakle, vrijeme emisije odnosno primanja poruke, pa unatoč tome što su pokreti ruku dva puta sporiji od pokreta govornih organa, nema razlike u brzini prijenosa lingvističkih informacija na razini rečenice i diskursa.

Budući da komunikacija znakovnim jezikom, s jedne strane, uključuje vizuo-spacijalno procesiranje koje se inače odvija u desnoj hemisferi, a s druge strane, znakovni jezik jest jezik, čija se

obrada odvija u lijevoj hemisferi, postavlja se pitanje kakva je cerebralna lateralizacija znakovnog jezika?

Istraživanja na gluhim osobama koje fluentno koriste ASL, a koje su pretrpjele moždani udar i stekle lezije lijeve odnosno desne hemisfere daju odgovor na ova pitanja (Poizner, Klima i Bellugi, 1987). Gluhe osobe s lezijama desne hemisfere imaju teškoća u vizuospacijalnom nelingvističkom procesiranju, npr. u crtanju, međutim, njihova znakovno-jezična recepcija i ekspresija, dakle vizuospacijalno-lingvističko procesiranje, jest netaknuta.

Gluhe osobe s lezijama lijeve hemisfere imale su vrlo sličnih poteškoća u znakovno-jezičnoj ekspresiji kakve imaju čujuće osobe s motornom afazijom. Znakovni jezik bio im je negramatičan, pretežno se sastojao od izoliranih riječi, nedostajala je infleksija – morfološke promjene riječi kojima se označava broj objekata, glagolska vremena, nedostajale su zamjenice.

Rezultati ovih istraživanja pokazali su da lijeva hemisfera nije specijalizirana samo za obradu vokalnog jezika, već za jezičnu obradu općenito, bez obzira je li modalitet komunikacije audio-temporalan ili vizuospacijalan. Ista područja mozga koja služe produkciji i razumijevanju vokalnog jezika, služe i produkciji i razumijevanju znakovnog jezika.

Usvajanje znakovnog jezika

Psiholingvističkim se istraživanjima na području usvajanja znakovnog jezika u gluhe

djece gluhih roditelja došlo do spoznaja da je proces usvajanja znakovnog jezika usporediv i vrlo sličan usvajanju jezika djece bez oštećenja sluha. Gluhe bebe prolaze u usvajanju znakovnog jezika iste faze, istim redoslijedom, u isto vrijeme i s istim tipičnim obilježjima kao i čujuća djeca koja usvajaju vokalni jezik.

I male gluhe bebe brbljaju na svom znakovnom jeziku, koristeći ograničen broj oblika šake, koji kasnije postaju sastavnice prvih riječi u znakovnom jeziku (Battison, 1974; Petite i Marenette, 1991). Usporedba istraživanja brbljanja u različitim znakovnim jezicima pokazuje da su prvi oblici šake koji se javljaju kod malih gluhih beba, šake G, O, B, C, S, 5.

Neka istraživanja pokazuju da se prva riječ u znakovnom jeziku pojavljuje 2-3 mjeseca ranije nego u vokalnom jeziku, dakle u dobi od 9 ili 10 mjeseci (Mc Intire, 1977; Orlanski i Bonvillian, 1985; Meier i Newport, 1990). U fazi jednočlanih iskaza gluha djeca koriste također izolirane znakove odn. riječi – imenice ili glagole kao i čujuća djeca, npr. mama, jesti, mlijeko i slično. I u počecima usvajanja znakovnog jezika male gluhe bebe rade slične greške u artikulaciji znakova kao i čujuća djeca u glasovnom govoru – supstitucije, omisije, distorzije cherema (prema Lane i

sur, 1996).

Istraživanja tkđ. pokazuju brže bogaćenje rječnika u usvajanju znakovnog jezika (ali samo do faze dvočlanih iskaza), kako u gluhe, tako i čujuće djece gluhih roditelja (prema Marshark, 1993). Ove se prednosti objašnjavaju, s jedne strane, činjenicom da je maloj gluhoj bebi jezična aktivnost roditelja, kao i njegova vlastita jezična aktivnost u potpunosti perceptivno dostupna, a s druge strane, činjenicom da motorika mišićne ruke ranije sazrijeva od mišićne govornih organa.

I u usvajanju znakovnog jezika male gluhe bebe otprilike u isto vrijeme počinju koristiti dvočlane iskaze, koji se sastoje od temeljnog rječnika gramatički neobilježanih riječi, kao i čujuća djeca (Petite i Marenette, 1991). Značenja koja se iskazuju tim dvočlanim iskazima tkđ. su slična po vrsti i redoslijedu javljanja kao i kod čujuće djece: konstatacije o prisutnosti/postojanju i lokaciji, označavanje radnji, označavanje svojstava, označavanje načina. Također istim redoslijedom usvajaju oznake za prostorne odnose: 1) na 2) iza 3) između. I u znakovnom jeziku mala gluha djeca čine pogreške, tipa pretjerane generalizacije gramatičkih pravila, kao i čujuća djeca.

Gluha djeca (najčešće čujućih roditelja) koja počinju učiti znakovni jezik nakon kritičnog perioda za usvajanje jezika (do kraja 5. godine života), imaju prosječno lošija jezična znanja u znakovnom jeziku od izvornih govornika i onih koji su rano počeli učiti znakovni jezik, pa čak i od one nagluhe ili kasnije

oglušjele djece koja su ga učila kao drugi jezik, sa standardno usvojenim vokalnim jezikom kao prvim jezikom (prema Lane i sur, 1996). Pokazalo se da toj djeci treba više vremena da identificiraju znak, prave više pogrešaka u ponavljanju rečenica, teže prepoznaju i koriste gramatičke oblike.

Rezultati ovih istraživanja značajni su zbog dviju činjenica koje egzaktno impliciraju:

1) gluhe bebe kojima se pruža mogućnost usvajanja znakovnog jezika kao prvog jezika, razvijaju komunikacijske vještine primjerene svojoj mentalnoj i kronološkoj dobi, po fazama i postignućima vrlo sličnim čujućoj djeci, za razliku od gluhe djece kojima je vokalni jezik prvi jezik kojeg usvajaju, a u kojem značajno zaostaju u svim fazama govorno-jezičnog razvoja

2) Ljudski mozak programiran je za usvajanje jezika, bez obzira na modalitet u kojem se on ostvaruje. Svako dijete, čujuće i gluho, posjeduje kapacitet za potpuno usvajanje prirodnog jezika i to mu treba što ranije omogućiti. Gluha djeca koja su prisiljena sama stvarati svoj znakovni jezik, prolaze ispočetka čitav razvojni put nativizacije koju je kroz povijest prošao njihov nacionalni znakovni jezik, kao i bilo koji drugi nacionalni jezik u ljudskoj zajednici.

Razlike u postignućima gluhe djece gluhih i čujućih roditelja

Kako bi se znanstveno argumentirao stav da rana manualna

komunikacija ne šteti razvoju gluhog djeteta, naročito njegovom govorno-jezičnom razvoju, proveden je niz istraživanja usporedbom postignuća gluhe djece gluhih (GDGR) i gluhe djece čujućih roditelja (GDČR) te usporedbom postignuća gluhe djece iz škola s oralnim i totalnim pristupom u edukaciji.

Dok su rezultati ovih drugih istraživanja, koja uspoređuju dva različita pristupa u edukaciji, u izvjesnoj mjeri nekonzistentni, rezultati istraživanja postignuća gluhe djece gluhih i gluhe djece čujućih roditelja su jednoznačni.

U apsolutnom smislu, razmatrajući komunikacijske vještine bez obzira na sustav odnosno modalitet, GDGR, kao što smo vidjeli, razvijaju komunikacijske vještine u znakovnom jeziku primjerene svojoj kronološkoj i mentalnoj dobi, usporedive s onima u djece bez oštećenja sluha koja usvajaju svoj materinski jezik. U apsolutnom smislu, komunikacijske vještine GDČR, koja koriste samo oralni jezik, daleko su ispod standarda komunikacijskih vještina njihovih čujućih vršnjaka. Ova djeca nemaju niti jedan jezik usvojen do standardne razine.

Što se tiče usvajanja jezika čujuće zajednice te vještina čitanja i pisanja te usvajanja školskih znanja koja su povezana s poznavanjem jezika, GDGR postižu značajno bolje rezultate od GDČR (Vernon i Koh, 1970; Vernon, Westminster i Koh, 1971). Međutim, i jedni i drugi, kako

u jezičnim, tako i u školskim znanjima, značajno zaostaju za čujućim vršnjacima, ali je to zaostajanje u GDČR veće. Npr., u jezičnim znanjima mjerenim Stanford achievement testom, na uzrastu od 12 godina, GDGR pokazuju 75% postignuća čujućih vršnjaka, dok GDČR pokazuju nešto manje od 50% postignuća čujućih vršnjaka. Ovaj trend prisutan je i u dobi od 20 godina (Allen, prema Marschark, 1993).

U razumljivosti govora i očitavanju najčešće nisu utvrđene razlike između GDGR i GDČR. Naročito nije opravdana pretpostavka da rana komunikacija na znakovnom jeziku šteti očitavanju, jer su jezična znanja, u kojima su GDGR superiornija, jedna od najvažnijih determinanti uspješnosti očitavanja.

Gluha djeca gluhih roditelja imaju bolju sliku o sebi, bolje samopoštovanje (Meadow, prema Garrison i Tesch, 1978), manje su impulzivna, emocionalno su zrelija (Harris, 1978), samostalnija su, rjeđe imaju poremećaje u ponašanju, bolje su socijalno prilagođena (Schlesinger i Meadow, 1972; Meadow, 1968).

Na temelju svega rečenog može se zaključiti da je kvalitetna, efikasna rana komunikacija, bez obzira na jezik na kojem se odvija, zajedno s prihvaćanjem vlastitog djeteta i njegovog oštećenja, nužan preduvjet uspješnog cjelokupnog razvoja osobnosti djeteta. U tom smislu istraživanja povezanosti rane znakovno-jezične komunikacije pokazuju da usvajanje znakovnog jezika kao prvog jezika u gluhe djece ne samo da ne šteti razvoju osobnosti gluhog djeteta, već upravo suprotno,

omogućava njegov normalan razvoj.

Sociološki aspekt gluhoće – zajednica gluhih kao jezična/kulturalna manjina

Sa sve većim brojem gluhih intelektualaca u razvijenim zemljama svijeta koji artikuliraju stavove i stremljenja svoje zajednice, dolazi do jačanja samosvijesti u zajednicama gluhih u svijetu. Njihova je pojava omogućena snažnim zasadama civilnog društva, kao i aktivnostima pokreta za ljudska prava, od kojih je jedno i pravo na takvo obrazovanje koje je po pristupačnosti i potencijalnim dosezima koje ono pruža, jednako pravu na obrazovanje koje uživaju pripadnici većinske zajednice osoba bez oštećenja sluha.

Jedno od glavnih nastojanja zajednica Gluhih u svijetu danas jest nastojanje da se medicinski, patološki model gluhoće ili model deficita zamijeni sociološkim (kulturološkim) modelom gluhoće. Pripadnici zajednica gluhih ne žele više da ih čujuća većina smatra oštećenim, neuspješnim osobama, invalidima, već pripadnicima jezične odnosno kulturalne manjine – pripadnicima manjinske zajednice sa svojim jezikom, kulturnim stvaralaštvom i institucijama, vrijednostima, običajima, poviješću, udrugama.

Kako bi to naglasili, pridjev "gluh" pišu velikim početnim slovom ("Deaf"), jednako kao što se velikim slovom pišu i imena pripadnika drugih nacija odnosno nacionalnosti. Razmatrajući status zajednice gluhih u Americi kao jezične ili kulturalne man-

jine, Lane (1996), jedan od najistaknutijih boraca za prava gluhih u svijetu, navodi da sve manjine dijele više zajedničkih obilježja.

Jedno od njih je činjenica da pripadnici iste manjinske zajednice dijele zajednička fizička obilježja (npr. boja kože). U slučaju gluhih ovo se fizičko obilježje odnosi na činjenicu da se u komunikaciji i spoznavanju svijeta oni dominantno oslanjaju na vid.

Nadalje, pripadnici iste manjinske skupine komuniciraju zajedničkim jezikom. Zajednica gluhih ima svoj vlastiti jezik – znakovni jezik. Znakovni je jezik simbol društvenog identiteta gluhih, simbol pripadnosti zajednici gluhih, sredstvo ostvarivanja društvenih interakcija i očuvanja vrijednosti i običaja u toj zajednici. Jedna od vrijednosti koje se poštuju u zajednici gluhih jest “biti gluhi”. Pripadnici zajednica gluhih sebe doživljavaju kulturalno gluha, a ne oštećenim osobama.

Ponosni su na pripadnost svojoj zajednici, na svoj jezik, kulturu, običaje (“Deaf pride”). Rođenje gluhog djeteta u zajednici gluhih jest radostan događaj, a ne šok. Privrženost zajednici također je visoko rangirana vrijednost u zajednici gluhih, a dolazi do izražaja kroz sudjelovanje gluhih u aktivnostima niza lokalnih, nacionalnih i internacionalnih udruga gluhih, putem kojih nastoje zadovoljiti različite svoje potrebe.

U manjinskim zajednicama postoji tendencija sklapanja brakova s pripadnicima iste manjine, koja je također izraz privrženosti zajednici. Devedeset posto pripadnika zajednice gluhih u SAD- u

sklapa brak s gluhom odnosno slušno oštećenom osobom. Kao zajedničko obilježje svih manjinskih zajednica, Lane iznosi i tvrdnju da su pripadnici tih zajednica u neravnopravnom položaju, odnosno nemaju jednake mogućnosti za postizanje društveno-ekonomskog statusa (obrazovanje, zapošljavanje, zarada, napredovanje u poslu) kao i pripadnici većinske zajednice. Zbog niske razine jezičnih znanja, neprimjerenih odgojno-obrazovnih i rehabilitacijskih programa, zbog nepristupačnosti visokog obrazovanja i uskog izbora zanimanja, gluhe osobe nerijetko, naročito u slabije razvijenim zemljama, postižu znatno nižu razinu obrazovanja od svog stvarnog potencijala.

Zajednice se gluhih u razvijenim zemljama svijeta afirmiraju, osim kroz djelovanje brojnih udruga, kroz bogato kulturno (scensko, likovno, literarno) stvaralaštvo, historiografiju, medije i izdavaštvo.

Posljedice na području politike odgoja i obrazovanja: bilingvalni-bikulturalni pristup

Prepoznavanje i priznavanje lingvističkog statusa znakovnog jezika, čemu su doprinijela lingvistička i psiholingvistička istraživanja, kao i zapažanja o prednosti gluhe djece gluhih roditelja u pogledu jezičnih znanja pred gluhom djecom čujućih roditelja, omogućili su javljanje ideje o primjeni teorijskih i praktičnih spoznaja s područja bilingvizma odnosno dvojezičnog razvoja čujućih osoba na područje edukacije gluhe djece.

U takvom ozračju, praćenom

razvojem ideje o vrijednostima i potencijalu multikulturalizma u suvremenim društvima kao i razvojem samosvijesti i samopoštovanja u zajednicama gluhih u svijetu, posljednjih dvadesetak godina javlja se i do izražaja sve više dolazi najnoviji pristup u edukaciji gluhe djece, bilingvalni-bikulturalni pristup (Pickersgill 1990, 1991, 1991, 1997; Baker, 1997, Gifford, 1997; Neil Mahshie; Lane i sur, 1996; Ahlgren i Hyltenstam, 1994).

U okviru ovog pristupa znakovni se jezik smatra moćnim oruđem kvalitetnog razvoja cjelokupne osobnosti gluhog djeteta, njegovim prirodnim jezikom, dijelom identiteta gluhe osobe kao poštovanog pripadnika svoje jezične/kulturalne manjine odnosno zajednice, jezikom koji je efikasno sredstvo usvajanja jezika čujuće većine, a time i sredstvo postizanja više razine obrazovanja gluhih osoba, postizanja višeg društveno-ekonomskog statusa i uopće kvalitete života gluhih.

Teorijski aspekti bilingvalne-bikulturalne edukacije

Između treće i četvrte godine života djeca sa standardnim sluhom imaju usvojenu osnovu materinskog ili prvog jezika, odnosno, ovladala su osnovnim rječnikom i gramatičkim sredstvima, koja im omogućavaju uspješno sporazumijevanje s okolinom. Jezični razvoj nakon tog perioda, naročito u školskoj dobi, obilježava postupno ovladavanje sve složenijim jezičnim strukturama. Smatra se da optimalan

ili kritičan period za potpuno usvajanje jezika završava s pubertetom, pri čemu se za potpuno usvajanje prvog jezika posebno značajnim smatra period do pete godine života djeteta.

U kontekstu dvojezičnog razvoja u djece, razlikujemo tzv. dvojezično prvo usvajanje, kada dijete do otprilike kraja treće godine života usvaja istovremeno temelje dvaju jezika, te tzv. drugo usvajanje jezika, kada dijete nakon što je usvojilo temelje prvog/materinskog jezika (od treće godine života do puberteta), usvaja drugi jezik.

Ako dijete u periodu kritičnom za usvajanje jezika nema mogućnosti kvalitetnog usvajanja jezičnog sustava putem kojega će kroz socijalne interakcije razvijati kognitivne vještine služenja jezikom, tada će njegova postignuća tijekom usvajanja prvog jezika u kasnijoj dobi, kao i u učenju drugog jezika, biti slabija. Ukoliko osoba ima nizak prag jezičnih znanja u oba jezika, ne poznaje dovoljno (do razine uobičajene za osobu s usvojenim standardom prvog jezika), niti prvi niti drugi jezik, govorimo o pojavi semilingvizma ili polujezičnosti, koji se nužno negativno odražava i na obrazovna postignuća.

Nasuprot tome, dijete koje je kroz interakcije s okolinom tijekom kritičnog perioda za usvajanje jezika utvrdilo temelje prvog jezika, razvilo je kognitivne sposobnosti koje će mu omogućiti transfer stečenih jezičnih znanja prilikom učenja drugog jezika,

pod pretpostavkom da je u dovoljnoj mjeri izloženo drugom jeziku i da posjeduje motivaciju za njegovo učenje.

Ovim se spoznajama objašnjavaju i razlike u jezičnim znanjima gluhe djece gluhih i čujućih roditelja. Gluha djeca gluhih roditelja uspješnija su u usvajanju jezika čujuće zajednice, jer učenje drugog jezika započinju na dobro utvrđenim temeljima prvog/materinskog (znakovnog) jezika, koji je svojom strukturom prilagođen vizuospcijalnom modalitetu percepcije govora te je time za gluho dijete najpropusniji sustav komunikacije. Ona posjeduju referenični okvir na kojeg se oslanjaju u učenju oralnog jezika.

Gluha djeca koja u kritičnom periodu za usvajanje jezika nemaju mogućnost kvalitetnih interakcija s okolinom kakve im omogućava znakovni jezik, već i u znakovnom jeziku i u oralnom jeziku čujuće zajednice postižu nizak prag jezičnih znanja, predodređena su za semilingvizam i sve štetne posljedice koje on ostavlja na cjelokupan djetetov razvoj i njegova akademska postignuća.

Gluha djeca koja počinju učiti znakovni jezik nakon kritičnog perioda za usvajanje jezika, prosječno slabije vladaju znakovnim jezikom od izvornih govornika i onih gluhih koji su rano počeli učiti znakovni jezik, pa čak i od one nagluhe ili kasnije oglušjele djece koja su ga učila kao drugi jezik, sa standardno usvojenim vokalnim jezikom kao prvim jezikom.

Praktični aspekti bilingvalne-bikulturalne edukacije

Ovim se spoznajama rukovode i teoretičari, praktičari te pripadnici zajednica gluhih u osmišljavanju programa bilingvalne-bikulturalne edukacije gluhe djece.

Bilingvalni-bikulturalni pristup u edukaciji gluhe djece posebno je osmišljen i razrađen u skandinavskim zemljama (Švedskoj i Danskoj), a sve više i u drugim zemljama Europe, Amerike te u Australiji.

On podrazumijeva preustroj čitavog sustava edukacije gluhih, počevši od primjene ranih interventnih programa u radu s čujućim roditeljima i malim gluhim bebama, do osiguravanja pristupa mladim gluhim osobama sveučilištima uz podršku tumača, edukacije i zapošljavanja gluhih učitelja u vrtićima i školama za gluho djecu.

Ranim interventnim programima omogućava se čujućim roditeljima učenje nacionalnog znakovnog jezika, savjetodavna pomoć glede postupaka s djetetom te uključivanje u život zajednice gluhih, druženje s odraslim gluhim osobama i gluhim vršnjacima njihove gluhe djece.

Odrasle gluhe osobe posebnu ulogu imaju kao modeli govorne i socijalne identifikacije gluhe djece i mladeži, stoga je njihova uloga odgajatelja u vrtićima i

nastavnika u školama posebno značajna, što podrazumijeva njihovu profesionalnu osposobljenost za obavljanje tih zanimanja. Poseban se naglasak stavlja na razvijanje interesa odnosno motivacije za pisanu riječ odnosno učenje drugog jezika kod djece (npr. prevođenjem priča iz slikovnica s pisanim tekstom i slično na znakovni jezik).

U školskom radu novi se sadržaji prvo obrađuju na znakovnom jeziku, a zatim na jeziku čujuće većine, pri čemu se cjelovitost jezičnog inputa osigurava korištenjem pisane riječi. Važno je također da dijete shvati da se radi o dvama odvojenim jezicima, kao pretpostavka transfera s prvog na drugi jezik. Stoga se u komunikaciji i poučavanju ne koristi manualno kodirani jezik čujuće većine, već izvorni znakovni jezik odraslih pripadnika zajednice gluhih.

Gluhi učenici stječu i metajezična znanja o jeziku svoje zajednice i jeziku čujuće zajednice; poučava ih se gramatici njihova jezika jednako kao što čujući učenici stječu znanja o svom jeziku. Pretpostavka za to jest, dakako, postojanje opisa jezičnih sastavnica nacionalnog znakovnog jezika. Gluhi se učenici upoznaju s osobitostima kulture većinske zajednice u kojoj žive, ali i s različitim osobitostima svoje kulturne zajednice – poviješću, umjetničkim stvaralaštvom, običajima, vrijednostima, itd. zajednice gluhih.

Rezultati evaluacije ovakvog pristupa u edukaciji gluhe djece pokazuju da današnje generacije gluhih učenika educirane ovakvim pristupom konačno probijaju toliko puta spominjani plato poznavanja jezika čujuće većine, koji se nalazi na razini jezičnih znanja čujućih polaznika 4. razreda osnovne škole odnosno čujućih desetogodišnjaka (Neal Mahshie, 1995).

Kvalitetnija razina obrazovnih postignuća, kao posljedica ovakvog pristupa, kao i dostupnost visokoškolske obrazobrazbe, rezultira činjenicom da je u svijetu sve više gluhih osoba s fakultetskom obrazobrazbom, među kojima je sve veći broj i onih s doktoratom znanosti. Gluhima se pruža mogućnost da razviju svoje sposobnosti i usvoje znanja u skladu sa svojim potencijalima.

O aktualnosti ove problematike u svijetu govori i činjenica da su preporuke za zaštitu i unapređenje nacionalnih znakovnih jezika te za ostvarivanje prava gluhih na obrazovanje na znakovnom jeziku sadržane i u nekoliko značajnih akata Ujedinjenih naroda, UNESCO-a i Europskog parlamenta. Akt UN-a iz 1993., Standardna pravila izjednačavanja mogućnosti za osobe s invalidnošću (Standard Rules on the Equalization of Opportunities for Persons with Disabilities”), preporučuje da se gluhoj i gluhoslijepoj djeci, budući da ona posjeduju posebne komunikacijske potrebe, omogući korištenje znakovnog jezika u školama, da se roditeljima omogući, putem tečajeva, učenje znakovnog jezika te da se omogući učinkovito djelovanje službi tumača za zadovoljavanje svakodnevnih

potreba, aktivnije sudjelovanje u društvenom životu i općenito bolji pristup informacijama. Preporuka, sadržana u zaključcima s UNESCO-ve Svjetske konferencije o edukaciji djece s posebnim potrebama (“World conference on special needs education: Access & Equality”), tzv. Salamanca Statement (1994.), preporuča da je potrebno “svim gluhim osobama osigurati pristup edukaciji na njihovim nacionalnim znakovnim jezicima”.

Rezolucija Europskog parlamenta o znakovnim jezicima gluhih (1988.), sadrži preporuku svim članicama Europske unije da rade na zaštiti i unapređenju svog nacionalnog znakovnog jezika.

Svi navedeni rezultati, kao i naglašena aktualnost ove problematike u svijetu danas, govore u prilog potrebe za definiranjem statusa znakovnog jezika gluhih u Hrvatskoj, kako u sustavu odgoja i obrazovanja gluhe djece, tako i u društvenom i javnom životu odraslih gluhih.

prof.dr.sc. Sandra Bradarić-Jončić

NOVE ALTERNATIVE EDUKACIJE GLUHE DJECE I MLADEŽI U HRVATSKOJ

Od početaka svog postojanja do danas, školstvo za gluhe obilježeno je dinamičnošću razvoja različitih pristupa u edukaciji. Pristupi su bili i ostali različiti, a njihovi temeljni ciljevi zajednički: razviti komunikacijske vještine gluhe djece, omogućiti im što je moguće višu razinu obrazovanja i uključivanje u život većinske zajednice. Ciljevi su, dakle, isti, ali su putovi drugačiji.

Ako bismo rezimirali dosadašnji povijesni razvoj pristupa u edukaciji gluhih, vidjeli bismo da od početaka školstva za gluhe do danas postoje 2 osnovna pristupa, oralni i manualni, koji su u različitim vremenskim razdobljima doživljavali različite promjene, određene društvenim i tehnološkim razvitkom. U posljednjih 50 godina ova su dva pristupa u dva navrata doživjela značajne transformacije, koje su se odvijale istovremeno.

Prva transformacija zbivala se 60-ih godina XX stoljeća. Novi zamah oralnom pristupu daje razvoj elektroakustičke tehnike, koja omogućava da se razvoj govora kod gluhih počne temeljiti i na slušanju. Novi zamah manualnom pristupu tih godina daje snažno probuđen interes za znakovni jezik i pojava koncepta totalne komunikacije, koja je u početku bila filozofija komunikacije s gluhima općenito, a kasnije je zaživjela i kao pristup u edukaciji.

Druga transformacija zbiva se unazad 20-ak godina. Oralnom pristupu novi zamah u razvoju daje revolucionarna pojava kohlearnih implantata, a manualni pristup svoju renesansu doživljava pojavom bilingvalno-bikulturalnog pristupa.

Oko 1975. godine počinje se u svijetu intenzivno razvijati pokret odgojno-obrazovne integracije. Unazad nešto više od 10 godina koncept odgojno-obrazovne integracije počinje se zamjenjivati konceptom inkluzivne edukacije. Da bi edukacija gluhe djece u redovnoj ustanovi smjela nositi atribut «inkluzivna», imperativ je da sve informacije dostupne čujućoj, moraju biti jednako dostupne i gluhoj djeci, bez obzira je li riječ o znakovnom jeziku ili jeziku čujućih, osiguravanjem usluga oralnih prevoditelja, prevoditelja za znakovni jezik ili bilježničara («notetakera»). Kohlearna implantacija, bi-bi pristup i inkluzivna edukacija aktualni su trendovi u svijetu.

Populacija osoba oštećena sluha heterogena je, stoga jedan pristup u edukaciji ne može uspješno zadovoljiti komunikacijske i obrazovne potrebe sve gluhe djece, pa ni sve djece s kohlearnim implantima. Osim toga, roditelji gluhe djece trebali bi imati mogućnost izbora između različitih pristupa u komunikaciji i edukaciji. Stoga je neophodno da odgojno-obrazovni kontinuum sadrži više različitih alternativa odnosno pristupa u edukaciji gluhe djece.

Odatle proizlazi zahtjev za proširivanjem odgojno-obrazovnog kontinuuma onim edukacijskim alternativama za gluha djecu koja u svijetu postoje, a u Hrvatskoj nedostaju, a one uključuju korištenje znakovnog jezika kao oruđa za učenje jezika čujućih i usvajanje školskih znanja. Te su alternative dvojezični programi edukacije gluhe djece i ulazak tumača - obrazovnih prevoditelja u redovne ustanove odgoja i obrazovanja.

Znakovni jezik danas je u svijetu prepoznat kao jezik ravnopravan jezicima čujuće zajednice (Lane, 1996; Sachs, 1991; Bradarić-Jončić, 2000). Različiti međunarodni dokumenti zahtijevaju zaštitu i unapređenje znakovnih jezika te upotrebu znakovnog jezika u školovanju gluhe djece (UNESCO, 1994; UN, 1994). Spomenut ćemo samo najnoviji dokument, kojega je prihvatila i Hrvatska, a to je Preporuka Vijeća Europe o zaštiti nacionalnih znakovnih jezika iz ožujka 2003. donesena u Strasbourg (dokument 9738).

U njemu se navodi da su znakovni jezici izraz europskog kulturnog bogatstva te da treba potaknuti zemlje članice EU:

- na službeno priznavanje svog nacionalnog znakovnog jezika kao jezika manjine
- na obučavanje tumača i učitelja znakovnog jezika
- na obrazovanje gluhih na znakovnom jeziku
- na obučavanje znakovnom jeziku učitelja koji će raditi s gluhom djecom

- emitiranje TV programa na znakovnom jeziku te titlovanje TV emisija na govornom jeziku «skrivenim» teletekstom
- na informiranje gluhih o njihovim pravima i mogućnostima korištenja znakovnog jezika
- na upotrebu novih tehnologija i osiguravanje pristupa tim tehnologijama za gluhe
- na uvođenje znakovnog jezika kao izbornog predmeta u srednjoj školi sa statusom jednakim stranim jezicima
- na davanje financijske potpore izdavanju literature za učenje znakovnih jezika
- na davanje prava roditeljima gluhe djece na slobodan izbor između oralnog i bilingvalnog pristupa u obrazovanju .

Bilingvalni-bikulturalni pristup (Neal Mahshie, 1995; Pickersgill, 1990; 1991; 1997; Bradarić-Jončić & Ivasović, 2004) u edukaciji gluhe djece posebno je osmišljen i razrađen u skandinavskim zemljama (Švedskoj i Danskoj), a sve više i u drugim zemljama Europe i Amerike te u Australiji.

On podrazumijeva preustroj čitavog sustava edukacije gluhih, počevši od primjene ranih interventnih programa u radu s čujućim roditeljima i malim gluhim bebama, do osiguravanja pristupa sveučilištima mladim gluhim osobama, uz podršku tumača, edukacije i zapošljavanja gluhih učitelja u vrtićima i školama za gluhu djecu.

Ranim interventnim programima omogućava se čujućim roditeljima učenje nacionalnog znakovnog jezika, savjetodavna pomoć glede postupaka s djetetom te uključivanje u život za-

jednice gluhih, druženje s odraslim gluhim osobama i gluhim vršnjacima njihove gluhe djece. Odrasle gluhe osobe posebnu ulogu imaju kao modeli govorne i socijalne identifikacije gluhe djece i mladeži, stoga je njihova uloga odgajatelja u vrtićima i nastavnika u školama posebno značajna, što podrazumijeva njihovu profesionalnu osposobljenost za obavljanje tih zanimanja.

Poseban se naglasak stavlja na razvijanje interesa odnosno motivacije za pisanu riječ odnosno učenje drugog jezika kod djece (npr. prevođenjem priča iz slikovnica s pisanim tekstom i slično na znakovni jezik).

U školskom radu novi se sadržaji prvo obrađuju na znakovnom jeziku, a zatim na jeziku čujuće većine, pri čemu se cjelovitost jezičnog inputa osigurava korištenjem pisane riječi. Važno je također da dijete shvati da se radi o dvama odvojenim jezicima, kao pretpostavka transfera s prvog na drugi jezik. Stoga se u komunikaciji i poučavanju ne koristi manualno kodirani jezik čujuće većine, već izvorni znakovni jezik odraslih pripadnika zajednice gluhih.

Gluhi učenici stječu i metajezična znanja o jeziku svoje zajednice i jeziku čujuće zajednice; poučava ih se gramatici njihova jezika jednako kao što čujući učenici stječu znanja o svom jeziku. Pretpostavka za to jest, dakako, postojanje opisa jezičnih sastavnica nacionalnog znakovnog jezika.

Gluhi se učenici upoznaju s osobitostima kulture većinske zajednice u kojoj žive, ali i s različitim osobitostima svoje kulturne zajednice – poviješću, umjetničkim

stvaralaštvom, običajima, vrijednostima, itd. zajednice gluhih.

Rezultati evaluacije ovakvog pristupa u edukaciji gluhe djece pokazuju da današnje generacije gluhih učenika educirane ovakvim pristupom konačno probijaju toliko puta spominjani plato poznavanja jezika čujuće većine, koji se nalazi na razini jezičnih znanja čujućih polaznika 4. razreda osnovne škole, odnosno čujućih desetogodišnjaka (Neal Mahshie, 1995).

U novim modelima integracije gluhe djece, koji su sve prisutniji u svijetu, a odnedavno bilježe i prve, pionirske korake i u nas, nastoje se uskladiti ciljevi i zahtjevi tradicionalnih modela odgojno-obrazovne integracije i zahtjevi sadržani u modelima bilingvalne-bikulturalne edukacije gluhih. Takva integracija u pravilu podrazumijeva tzv. co-teaching (team-teaching, cooperative teaching) model, gdje uz redovnog učitelja u nastavnom radu sudjeluje aktivno i tumač za znakovni jezik i učitelj za gluhu djecu (Jimenez i Antia, 1999; Kreimeyer i sur, 2000; Foster i sur, 1999; Luetke-Stahlman i Heyes, 1994; Gifford, 1996).

Tumač za znakovni jezik u redovnoj ustanovi član je edukacijskog tima, a njegova je uloga omogućavanje uspješne razmjene informacija između gluhog učenika, nastavnika i drugih učenika. Njegov isključivi zadatak jest vjerno prenošenje informacija koje su dostupne i čujućima u toj situaciji, bez iznošenja vlastitog mišljenja, pri

pri čemu mora poštivati povjerljivost informacija odnosno poštivati kodeks profesionalne etike. On ne odgovara umjesto učenika i ne sudjeluje u eventualnom određivanju disciplinskih mjera. Posebno je važna suradnja tumača s nastavnicima i priprema tumača za prevođenje.

Tumač se treba sadržajno i jezično-terminološki unaprijed pripremiti za sve situacije prevođenja. Sav didaktički materijal (tekstualni, slikovni, videomaterijal) koji će nastavnik koristiti treba mu biti unaprijed na raspolaganju radi pripreme. Kako bi se prevenirale ozljede uslijed repetitivnih pokreta (repetitive motion injuries RMI) koje su uočene kod 30 % obrazovnih tumača, raspored treba ustrojiti tako da teški predmeti s puno izlaganja ne bi trebali ići jedan za drugim, već bi trebalo umetnuti između njih predmete s manje «pričanja», kao što su tjelesni odgoj, laboratorijske vježbe i sl.

Nakon 45 minuta tumačenja

tumaču treba odmor od 10 minuta. Ako su angažirana 2 tumača, trebaju se smjenjivati svakih 20-25 minuta. Obrazovni tumači trebali bi biti kompetentni, po mogućnosti sa svjedodžbom /certifikatom verificiranog programa za edukaciju obrazovnog tumača. Tumači trebaju biti registrirani u Registru tumača pri lokalnoj udruzi gluhih i nagluših.

Redovnim nastavnicima trebalo bi osigurati dodatnu edukaciju s područja gluhoće i edukacije gluhih. Redovni učitelji u razredima u koje su uključena gluha i nagluha djeca trebali bi posjedovati bazičnu razinu znakovno-jezičnih vještina za komunikaciju s gluhom i nagluhom djecom te posjedovati motivaciju za njihovo daljnje redovito usavršavanje. U tu svrhu škola bi trebala osigurati satove znakovnog jezika za čujuće učitelje i zainteresirane učenike, koje može voditi edukacijski tumač ili druga osoba kompetentna u znakovnom jeziku.

Za učenike i učitelje koji žele proširiti i produbiti znanje znakovnog jezika škola bi trebala osigurati i dodatne satove znakovnog jezika. Oni se mogu odvijati tijekom školskog dana, poslijepodne ili navečer. Nastavnici koji u svojim odjeljenjima imaju gluhe učenike trebaju uvažavati kulturu Gluhih i raditi na integriranju obrazovnih sadržaja s područja kulture Gluhih (vrijednosti, običaji i stvaralaštvo u zajednici Gluhih, važne osobe i događaji u povijesti zajednice Gluhih,...); trebaju smatrati gluhe učenike jednakovrijednim svim ostalim učenicima i ocjenjivati njihov napredak u odnosu na njihove sposobnosti i uloženi

trud.

Posebno je važno vođenje računa o potencijalu gluhe djece za učenje putem vizualnog modaliteta, kao i posebnih potreba ovih učenika u pogledu učenja/ usvajanja jezika čujuće većine te čitanja i pisanja. Školska biblioteka trebala bi biti pretplaćena na publikacije i časopise s područja kulture Gluhih te redovito obnavljati bibliotečni fond naslovima s područja gluhoće. Rječnici znakovnog jezika trebali bi biti na raspolaganju u svakom razredu s gluhim učenicima, kao i u biblioteci. Svaki tumač mora imati vlastiti primjerak.

Počevši od predškolskog uzrasta, svi sadržaji uz koje se koriste videosnimke, trebali bi biti titlovani. Tiskana obavijest o politici škole u pogledu edukacije gluhe djece, sačinjena u suradnji učitelja za gluhu djecu i predstavnika članova lokalne udruge gluhih i nagluših, trebala bi biti na raspolaganju roditeljima, osoblju škole kao i članovima zajednice Gluhih. Ova obavijest uključuje podatke o ulozi učitelja i edukacijskih tumača, o izboru jezika odnosno sustava komunikacije u datoj školi itd.

Prigodnim aktivnostima vezanim uz kulturu Gluhih, svakog mjeseca rujna škola bi trebala obilježavati Tjedan svjesnosti Gluhih. Tako bi trebalo biti. A kako je u nas? Situacija u pogledu statusa znakovnog jezika u Hrvatskoj tek je djelomice zadovoljavajuća, jer izvjesna svijest o značaju manualnih oblika komunikacije za život gluhih postoji, no ona se gotovo isključivo odnosi na upotrebu znakovnog hrvatskog jezika (simultane komunikacije – govora

popraćenog znakovanjem).

Hrvatski znakovni jezik (HZJ) nije prepoznat kao jezik. Mnogi i ne znaju da on postoji, a kamoli kakav je njegov potencijal za razvoj komunikacijskih vještina i edukaciju gluhe djece te za bolji pristup informacijama i učinkovitu komunikaciju gluhih općenito.

Čak ni sami gluhi nisu svjesni vrijednosti «pravog» znakovnog jezika, jer su mnogi od njih tijekom školovanja «naučili» da je njegovo korištenje sramotan i manje vrijedan način komuniciranja.

Informacije o korisnosti znakovnog jezika za razvoj gluhog djeteta vrlo teško nalaze svoj put do prakse, a razlozi tome su neinformiranost te snažna i dugotrajna oralistička tradicija u školovanju gluhih u Hrvatskoj, i u vezi s njom otpori i predrasude prema znakovnom jeziku.

U Hrvatskoj HZJ koriste isključivo prelingvalno gluhi međusobno. Znakovni hrvatski jezik, odnosno simultana govorno-znakovna komunikacija, dominira - prisutna je u nekolicini škola za gluhu djecu u kojima je neslužbeno prisutan totalni pristup u edukaciji, zatim u medijima (u trima emisijama na Hrvatskoj televiziji: vijestima za gluhe i nagluhe, emisiji o zdravlju i emisiji o sportu za mlade) i u malobrojnim tečajevima znakovnog jezika.

Gluhi međusobno koriste jezik koji je prilagođen oku - «pravi» znakovni jezik. Čujući u komunikaciji s gluhim koriste ono što je njima lakše za naučiti - govoreno je popraćeno znakovima. Osim

pogrešnih uvjerenja da će gluho dijete bolje naučiti hrvatski jezik ako se uz znakovanje i govori, i činjenica da je čujućima lakše naučiti znakovati uz govorenje, nego znakovati bez govora, razlog je tvrdo ukorijenjenoj dominaciji simultane komunikacije.

Međutim, posljednjih godina situacija se mijenja. Elementi gramatike HZJ-a postupno se uvode u tečajeve Hrvatske udruge gluhoslijepih osoba Dodir. Na Edukacijsko-rehabilitacijskom fakultetu u tijeku je izrada novih programa poučavanja/učenja hrvatskog znakovnog jezika kojega će studenti ERF-a i drugih fakulteta Zagrebačkog sveučilišta moći učiti tijekom 4 godine studija.

Kvalitetni tečajevi odnosno programi učenja HZJ-a kao stranog jezika nužna su pretpostavka mnogih drugih promjena u sustavu edukacije gluhe djece i mladeži, počevši od drugačijih sveučilišnih programa edukacije učitelja za gluhu djecu, pa do drugačijih programa edukacije same gluhe djece i mladeži uz korištenje HZJ-a, posebno ranih interventnih programa za čujuće roditelje i njihovu malu gluhu djecu.

Kvalitetni tečajevi odnosno programi učenja jezika važna su pretpostavka i edukacije tumača za znakovni jezik, između ostalog i edukacijskih tumača, koji imaju važno mjesto u novim modelima odgojno-obrazovne integracije, odnosno u modelima tzv. inkluzivne edukacije. U Hrvatskoj za sada ne postoje sustavno provedeni verificirani programi edukacije tumača, niti za znakovni hrvatski jezik, a kamoli

za HZJ. Udruga Dodir u Zagrebu od 1998. godine provodi različite programe i radionice kojima nastoji utjecati na promjene u pristupačnosti znakovnog jezika gluhim i gluhoslijepima.

Razvoj tečajeva HZJ-a znatno otežava nepostojanje opisa gramatike HZJ-a, koji je bitna komponenta tečajeva drugih nacionalnih znakovnih jezika, jednako kao što je raspoloživost sustava gramatičkih pravila važan element tečajeva stranih jezika u čujućoj zajednici. Stoga se, otprilike godinu dana, na ERF-u realizira američko-hrvatski projekt s ciljem opisa osnovne gramatike HZJ-a, kako bi se dobila osnovna gramatička pravila koja će se potom ugraditi u poučavanje jezika.

Osim nepostojanja opisa gramatike HZJ-a, problem je i relativno siromaštvo leksika HZJ-a, koji oskudijeva stručnim terminima potrebnim za usvajanje školskih znanja u gluhe djece na njihovom prvom jeziku, i općenito, za komuniciranje stručnih sadržaja, zbog čega se mnogi od stručnih izraza moraju pokazivati u fonološkoj formi govorenog jezika (ručnom abecedom), što usporava komunikaciju i čini je manje efikasnom.

Zato bi, zapravo, usporedo s nastavkom rada na započetom opisu gramatike HZJ-a, trebalo raditi na razvoju ovog jezika, posebice rječnika stručnog/znanstvenog nazivlja HZJ-a, i to posebno nazivlja za odgojni i obrazovni rad, kako bismo na kraju

višegodišnjeg rada imali pripremljene nužne lingvističke pretpostavke za organiziranje dvojezične edukacije gluhe djece i mladeži. U HZJ-u mnogi stručni/znanstveni termini nisu čak niti posuđeni iz drugih znakovnih jezika, već se, kao što je rečeno, pokazuju ručnom abecedom riječima iz hrvatskog govorenog jezika.

U Hrvatskoj nije službeno/zakonски reguliran status manualnih oblika komunikacije (čak ni znakovnog hrvatskog, o kojem kakva-takva svijest postoji, a o HZJ-u da i ne govorimo), niti pitanja financiranja usluga tumača, što ima svoje posljedice na funkcioniranje i raspoloživost službi tumača gluha, a ovo pak ima za posljedicu nesustavnost u edukaciji tumača. Sve zajedno ima dalekosežne posljedice na dostupnost informacija gluha, te, što je naročito važno, na pristupačnost obrazovanja gluha, odnosno na njihovu obrazovanost, koja je u mnogih gluha ispod njihovih stvarnih potencijala.

Znakovni jezik u nas nema mjesto kakvo zaslužuje, ni u poseb-

nim školama za gluha djecu, niti u redovnim školama. Gluha djeca i njihovi roditelji u Hrvatskoj, za sada, nemaju mogućnost, uz postojeći oralni pristup u edukaciji, biranja i bilingvalnog pristupa. Pružanje mogućnosti izbora i ovog drugog pristupa u edukaciji gluha djece, kao što smo vidjeli, među najvažnijim je preporukama Vijeća Europe.

Međutim, uvođenje novih alternativa postojećim pristupima u edukaciji zahtijeva rješavanje više složenih problema:

- 1) opis gramatike HZJ-a i razvoj rječnika, naročito stručno/znanstvenog nazivlja
- 2) organizaciju tečajeva HZJ-a na modernim principima učenja drugog/stranog jezika – za sadašnje i buduće nastavnike, sadašnje i buduće tumače (posebno edukacijske tumače), za čujuće roditelje gluha djece
- 3) organizaciju efikasne službe tumača kojom bi se, između ostaloga, većem broju mladih gluha omogućila visokoškolska naobrazba uz podršku tumača; zakonski regulirati njezin rad i financiranje prevođenja
- 4) kreiranje programa dvojezične edukacije gluha

djece:

- a) programa u obitelji za djecu do 3 godine života
- b) posebnih vrtićkih programa
- c) programazaposebne dvojezične osnovne i srednje škole
  - uključujući programe za poticanje usvajanja prvog i učenje drugog jezika
  - usvajanja školskih znanja na prvom i drugom jeziku
  - usvajanje znanja o vrijednostima, običajima i kulturnom stvaralaštvu u zajednici čujućih i zajednici gluha
- 5) kreiranje novih programa edukacije odgajatelja i učitelja za gluha djecu, koji bi obuhvaćali osposobljavanje stručnjaka za realizaciju gorenavedenih programa, uz kvalitativno i kvantitativno drugačiju poduku iz znakovnog jezika nego što je to bio slučaj do sada; školovati gluha odgajatelje i učitelje za gluha djecu
- 6) znanstvenu evaluaciju napretka gluha djece u programima dvojezične edukacije

prof.dr.sc. Sandra Bradarić-Jončić

mna - kolumna - kolumna - kolumna - kolumna - kolumna - kolumna - kolumna - kolumna - kolum

"PISMA EMI" EUROPSKI MAJČIN DAN

Ponovno se vraćam, nakon duge pauze. U međuvremenu se rodila sestričnina curica Ema i navršila već godinu dana, prohodala... Nitko od nas nije sugerirao ime

34

curici, jednostavno je odmah bilo odlučeno da će biti – Ema. Vidjela sam ju svega 5-6 puta jer radimo i daleko stanujemo, ali sve ide super. Napredna je i ima jaku volju.

Danas je Europski dan, a ja ću ga proslaviti kao Majčin dan, koji je par dana iza, jer je danas dodjela nagrada u Europskom domu. Dobit će ih devet

djevojčica koje su izradile plakat za ovogodišnju obljetnicu. Plakat je već na ulicama i nije potpisan, a prikazuje zvjezdice kao europske zemlje koje naviru s desne strane plakata kao uzviltlane pahuljice.

Pravo je iznenađenje za sve nas- mala, bucmasta curica, sa sluhom i smislom za pokret, i prilično čvrsto uvjerena u sve

ono što ona tvrdi.

Na stranu to što joj je pisanje zamorno, ona sve zna, i zapravo joj je gnjavaža svo to piskaranje- jednostavnije je da ju pitate i ona odgovara, a vi pišete. No, grafomotoriku treba razviti. Srećom da je rođena u eri kompjutera pa se neće dugo morati mučiti, samo nekih sitnih dvanaest godina, s tim da će već u višim razredima osnovne tipkati po tastaturi, a ako joj dozvole, i prije.

Njezine umjetničke sposobnosti uočene su u školi; učiteljice, osim što se trude disciplinirati ju u običnim zadacima, vode dramsku i likovnu kulturu te ples. U svemu je odlična, jer kad se treba igrati, onda je među prvima. To je tako tipično dječje, a opet tako originalno. Jako je teško tjerati ju da radi ako ne želi, ali zapravo i nije

neki efekt. Tako smo svi morali uzeti kredit strpljenja i pustiti da Sofija "proradi".

I proradila je polako, kao parna lokomotiva- polako je krenula i pomalo ubrzava, ali vjerujte mi, dok su neki već zauzeli vrhunce, ona će ići polako, svako malo uzeti ubrzanje, sve dok ne uzme zalet, a tad će ju teško biti zaustaviti.

Moja starija curica je brza u svemu, u shvaćanju, u pokretima, u rastu, i već je visoka kao ja.

Ej, kud ćeš tako brzo, čekaj malo, još te trebam kao dijete... Mnogi ju uzimaju kao veliku curu, a malu kao malu curu- neizbježno.

Sad po manjoj vidim da sam sa starijom jurila kao ekspresni vlak i tjerala ju nesvjesno da brže odraste jer je mala tiskala iza. U tom tjesnacu sila je raspoređena

na kraju ovako: starija je jurila, dosegla svoje maksimume, a mlađa je išla iza nas bez otpora zraka. Sad je starija malo stala, ja ne vršim više pritisak da mora odrasti naglo, a manjoj je oduzet otpor zraka, i osjetila je prvi puta u životu veliku težinu- da ona mora sama. Srećom, ima tu nekog smisla i ravnoteže, a u djeci ima velike i nepresušne energije; prava su glina za oblikovanje.

I tako Sofija sad ide polako a mi za njom, cupkamo i žurimo se, starija i ja, nestrpljive jer nam se žuri, no malena nam time čuva energiju, i stvara iza sebe topolinu i ne vitla veliku prašinu. Zato sad tiho i potajno idem u Europski dom, gdje ću nju i njezine prijateljice i učiteljicu poslikati kako primaju nagradu od gradonačelnika.

Vaša Petra

---

iskustva - osobna iskustva - osobna iskustva - osobna iskustva - osobna iskustva - osobna iskustva - osobna

---

BITI GLUH

Dakle, to je to... Gluh sam... Dobro, možda još uvijek ne potpuno gluh, no jednog dana ću biti. Još uvijek nešto mogu razumjeti u govoru, no taj moj sluh nipošto se ne može nazvati dobrim; čak niti slabijim. Odmalena imam problema s njim.

Sjećam se kako sam u osnovnoj školi bio predmetom zafrkavanja razrednih kolega jer nisam dobro čuo neke riječi u razgovoru. Sjećam se igre pokvarenog telefona u kojoj sam redovito ja dobivao čvrge.

A kako sam shvatio da mi je sluh oštećen?

Imao sam devet godina, tek smo se doselili u Veliku Goricu i išao sam s ostalom školskom djecom mojih godina u tkz. Dnevni boravak. Tu je bila jedna profesorica koja je od nas dvadesetak oformila pjevački dječji zbor. Sve je bilo krasno sve dok za vrijeme jedne probe profesorica nije rekla da imamo nastup taj i taj dan u kinodvorani povodom nekog praznika (možda je to bio Prvi maj, ne sjećam se više). Tu sam prvi put primijetio da ne

čujem dobro. A što se to dogodilo?

E pa ja sam, umjesto da dođem iza pozornice, kao i svi ostali, sjeo zajedno sa svojim roditeljima u gledalište i kada je počeo koncert začudio se kad sam vidio svoje vršnjake kako pjevaju na bini. Tada mi je postalo jasno da sam krivo čuo profesoricu. Idući dan me navedena ni krivog ni dužnog dobro izvukla za uši, što i dan danas pamtim.

No, to je bio samo početak mojih problema.

Naime, sluh mi je počeo malo po malo lagano propadati, a uzrok je bio u injekcijama koje sam redovito primao godinama svaka tri tjedna zbog upale zglobova koju sam prebolio s nekih šest godina, a trebao sam ih primati po nalogu liječnika do svoje osamnaeste godine. Međutim, moj otac je primijetio s godinama da je sa svakom injekcijom sluh pomalo slabio i na vlastitu je odgovornost prekinuo njihovo uzimanje. To mi je pomoglo jer je sluh prestao slabiti i ostao na tom nekom nivou. Međutim, već je bio dovoljno oslabljen da sam se morao premjestiti u prvu klupu kako bih mogao donekle normalno pratiti nastavu.

Tako sam završio osnovnu, pa srednju školu, a nakon toga se i zaposlio. Daljnje pogoršanje sluha nastupilo je u 26. godini kad sam prvi put iznenada izgubio sluh. Bio je to trenutni šok.

Jednostavno sam se probudio i shvatio da ne čujem. Slijedilo je obilaženje doktora, sve moguće pretrage i snimanja da bi na kraju završio na bolničkom liječenju. Liječenje je bilo uspješno i nakon dvadesetak dana sluh mi se vratio na razinu prije iznenadnog gubitka.

No ista stvar se ponovila nakon pet godina. Ovaj put sluh se vratio samo polovično, unatoč tome što sam uz terapiju primao

injekcije za cirkulaciju koje sam sâm nabavljao iz Njemačke. Tu sam već počeo primjećivati otežanu komunikaciju s prijateljima i kolegama na poslu. No primijetio sam i još jednu stvar, a to je da su me kolege i prijatelji malo pomalo počeli izostavljati iz druženja, jer im se nije dalo, zbog moje naglušosti, više puta ponavljati jednu te istu stvar sve dok ja ne bih dobro čuo.

Odlučio sam pokušati sa slušnim aparatom. Premda mi stari, analogni, aparati koje sam pokušao nositi još u osnovnoj školi nisu pomagali, u međuvremenu je tehnologija napredovala i aparati su se mogli digitalno prilagoditi karakteristikama ljudskog uha- drugim riječima, mogli su se pojačati tonovi koje uho slabije čuje. No moje uho je postalo preosjetljivo za aparat, tako da od njega nisam imao nikakve pomoći

osim pojačane buke i bolova uslijed nje. A onda je uslijedio novi gubitak sluha...

Opet sam se probudio jedno jutro potpuno gluhi. Ovaj put sam odustao od obilaženja doktora i liječenja u bolnici. Već sam se pomirio s gluhoćom i ignoriranjem okoline kad sam, zahvaljujući danas sveprisutnom internetu, upoznao jednu djevojku koja radi s gluhimima, koja me pozvala da dođem na predstavu «Ruke koje plaču» u izvedbi grupe «Dlan».

Tamo sam se prvi put susreo s tolikim brojem gluhih osoba na jednom mjestu. Za mene je to bio jedan potpuno novi svijet, svijet drukčije komunikacije i pokreta koje nisam razumio, a znao sam kao jezik gluhih. Toga dana upoznao sam se s još nekoliko osoba, među kojima je bila i jedna gluha profesorica koja je u svoje slobodno vrijeme

držala tečaj znakovnog jezika. Predložila mi je da pođem na taj tečaj, što sam rado prihvatio.

I eto, prošlo je već sedam mjeseci kako učim znakove. Družim se s gluhima, zajedno idemo nedjeljom na misu, a nakon nje u slastičarnicu na obaveznu

partiju tračeva. Upisao sam se također u Udrugu gluhih Velika Gorica gdje dolazim u klub na druženje svaki četvrtak i malo pomalo komunikacija mi ide sve bolje. Među gluhima sam stekao puno novih prijatelja i gubitak sluha mi više ne smeta, dapače, gotovo ga uopće ne

primjećujem.

Biti gluhi uopće nije strašno.

Igor Kauzlarić

---

iskustva - osobna iskustva - osobna iskustva - osobna iskustva - osobna iskustva - osobna iskustva - osobna

---

ŠKOLOVANJE GLUHIH

Što bih mogla reći o ovoj temi? Kroz razgovore s drugim gluhima, došla sam do zaključka da većina gluhih nije dobila adekvatno školovanje koje je htjela, pogotovo osnovnoškolsko obrazovanje, a nedostatak kvalitetnog osnovnoškolskog obrazovanja se odrazio na izbor srednje škole.

Izbor je bio školovati se za slastičare, pekare, postolare, krojačice, te ekonomiste, grafičare i zubotehničare. Taj, njima nametnuti, odabir zanimanja je odredio Centar za profesionalnu orijentaciju. Na temelju čega? Na temelju njihovih testova, provjera kvocijenta inteligencije- ali oni nisu razmišljali da je gluhima trebala biti omogućena kreativna radionica putem koje bi vidjeli za što su gluhi nadareni.

U vrijeme kad sam išla u Centar za profesionalnu orijentaciju, htjela sam ići u gimnaziju jer sam voljela predmete poput biologije, zemljopisa i povijesti, te sam ih i dalje htjela učiti, a znala sam da ih neće biti u strukovnim školama, barem ne u tolikoj mjeri koliko sam tražila. U

Centru su rekli NE, ti si gluha djevojka, bit će ti teško u gimnaziji, poslije ćeš morati ići na fakultet da bi imala zvanje.

Danas znam da nisu bili u pravu, ali što sam mogla s četrnaest godina- nisam imala pravo samostalno odlučivanja po njihovim mjerilima. Odredili su mi ekonomsku školu, a mrzila sam matematiku!

Kasnije sam saznala da Centar za profesionalnu orijentaciju ima dogovor s nekim školama za gorenavedena zanimanja pa je većina gluhih upisana u škole na njihovu preporuku, što im je osiguralo direktan upis.

No, gdje je početak problema u lošem obrazovanju? U samoj instituciji zvanoj osnovna škola, koja se od prvog razreda nije dovoljno posvećivala svakom pojedincu da nauči jezik u pismu; jer kako gluhi ne čuju niti dobro razumiju govor koji se odvija oko njih, tako niti ne znaju kako treba pravilno izgovarati i pisati rečenice. Gluhi koji su imali mogućnost ići u redovnu školu sa čujućima, gradivo naučeno u školi nadopunjavali su kod kuće

sa svojim roditeljima.

Gluhi koji su išli u specijalizirane škole, kao što su SU-VAG, Jabukovac i Slava Raškaj, najčešće nisu dobili kvalitetno obrazovanje, ponajviše zbog činjenice što profesori nisu previše marili za gluhu djecu (samo rade posao za koji su plaćeni, a rezultati – koga briga, bitno da su prošli školu) ili zbog toga što je većina gluhih imala staratelje umjesto roditelja (roditelji koji nisu živjeli u Zagrebu, nisu se mogli zbog posla preseliti u Zagreb, te su djecu prepustili na brigu staratelja, a oni su dobivali novčanu naknadu za brigu o gluhoj djeci).

Danas većina gluhih ne radi u svojoj struci, već rade ono što se našlo za njih. I sad se pitam, je li Centar za profesionalnu orijentaciju napravio dobar izbor za nas gluhe?

Tihana Dugonjić

NASTAVAK TURNEJE KAZALIŠNE PREDSTAVE "RUKE KOJE PLAČU"

S ponosom Vam želimo reći da uspjesima predstave "Ruke koje plaču" nema kraja. Održao se 11. SKAZ (Susreti kazališnih amatera Zagreba) i na nama je bila dužnost i obveza da nastupamo na njemu. Da vas podsjetimo, 2002. godine smo imali nastup s predstavom "Planet tišine" i ostavili dobar dojam na članove stručnog povjerenstva SKAZ-a. Na 11. festivalu smo nastupali u konkurenciji od 28 predstava i prošli smo u uži izbor od 8 predstava na FZKA (Festival zagrebačkih kazališnih amatera), što je veliko priznanje za naš trud i entuzijizam.

Gostovali smo 26. svibnja s predstavom, na poziv Udruge gluhih i nagluhih Šibensko-kninske županije, u Šibenskom kazalištu

slika gore: najava naše predstave iznad ulaza u kazalište na Narodnom trgu u Šibeniku

slika lijevo: spomenak koji su nam dodijelili na kraju festivala

slika dolje: članovi glumačke družine "DLAN" ispred Šibenskog kazališta

slika gore: članovi glumačke družine "DLAN" ispred ulaza u Stari Dubrovnik

Ovim putem želimo zahvaliti Ministarstvu kulture koje je nam pružilo novčanu potporu i omogućilo da svoje djelo prikažemo po Hrvatskoj.

slika dolje: najava naše predstave na ulicama Starog Dubrovnika

i na poziv Udruge gluhih i nagluhih Dubrovačko-neretvanske županije 10. lipnja u kazalištu "Marin Držić" u Dubrovniku.

slika dolje: članovi glumačke družine "DLAN" sa članovima Udruge gluhih i nagluhih Dubrovačko-neretvanske županije

Nadamo se da će se dobar glas naše predstave proširiti i na druga mjesta u kojima je populacija gluhih gušća (Split, Varaždin, Rijeka,...) i da ćemo moći i kod njih prikazati predstavu. Udruga gluhih i nagluhih Osječko-baranjske županije je pokazala zanimanje za našu predstavu i dogovori oko realizacije našeg gostovanja u Osijeku su u tijeku.

Angel Naumovski

